

Đuro Blažeka
djuro.blazeka@vus-ck.hr

Hungarizmi u govoru Goričana

U radu se analizira korpus hungarizama prikupljenih u terenskim istraživanjima govora Goričana – medimurskog mjesta uz granicu s Mađarskom. Korpus se analizira s obzirom na vrste riječi, područja izvanjezične stvarnosti kojima riječi iz korpusa pripadaju te njihovu fonološku, morfološku i semantičku adaptaciju. Poseban se naglasak stavlja na analizu sekundarnih semantičkih adaptacija novijega datuma (najčešće derogacija) kojima oni hungarizmi koji imaju odgovarajuće ekvivalente iz standardnog jezika produžavaju svoju prisutnost u aktivnom leksiku govornika govora Goričana. Također se daje kritički osvrt na Hadrovicsevu tvrdnju da su prilozi nastali adverbizacijom konstrukcije *na + A / L* pridjeva utjecaj mađarskog jezika. Primjeri u kojima su glagoli s odvojenim prefiksima (prilozi smjera) podijeljeni su na one sveze kod kojih se prilozi mogu izostaviti bez posljedica za značenje i sveze kod kojih se izostavljanjem priloga gubi željeno značenje.

0. Uvod

U hrvatskoj dijalektologiji malo je radova o hungarizmima u kajkavskim mjesnim govorima (MAREŠIĆ 1997, PETRIĆ 1999). Hadrovics se uglavnom ograničio samo na primjere iz literature.¹ Posljednji je trenutak da se provedu takva istraživanja jer u procesu nestajanja kajkavskog leksika najbrže nestaju hungarizmi zbog toga što ih većinu i najstariji govornici kajkavskih mjesnih govora osjećaju kao vrlo arhaične jezične elemente.

1. Govor Goričana – govorni tip unutar donjeg poddijalekta međimurskog dijalekta

Goričan se nalazi na sjeveroistoku Medimurja, svega nekoliko kilometara od granice s Mađarskom. Podrijetlo toponima nije do kraja razjašnjeno. Postoje

1 »Die Materialsammlung beschränkte ich im großen und ganzen auf die Schriftsprachliche.« HADROVICH 1985: 39.

dvije mogućnosti tumačenja: a) Korijen je riječi prilog *gori* »gore« jer je mjesto nastalo na maloj uzvisini koja je omogućila obranu od čestih poplava. b) Leksem za etnika postao je toponim. Međimurci mjesto nazivaju *G'orčeni/e*. Ovakav je množinski oblik za toponime u Međimurju uobičajen, npr. *Čofci/e* »Čehovec«, *Kr'oljefci/e* »Gornji / Donji Kraljevec«, *Prsl'ofci/e* »Pribislavec«, *V'anufci/e* »Ivanovec«. Fakultativni oblik na *-e* u nominativu tih toponima prodro je iz akuzativa zbog učestale upotrebe u tom padežu (*Idem v ...e*).²

Govor Goričana spada u goričansku skupinu donjeg poddijalekta međimurskog dijalekta.³ Ta se skupina razlikuje od ostalih skupina donjega poddijalekta međimurskog dijalekta po nepostojanju *ń* u suglasničkom inventaru i nastavku *-u* za pridjev radni muškog roda jednine (u ostalim govorima donjega poddijalekta nastavak je *-l*).

U Goričanu, kao i u cijelom međimurskom dijalektu, izgubljena je opreka po kvantiteti i modulaciji. Lončarić smatra da je gubitak opreke po kvantiteti u nekim gradišćanskohrvatskim govorima (Vedešin i Homok koji se nalaze u Madarskoj) i međimurskom dijalektu nastao pod utjecajem njemačkoga i mađarskoga jezika.⁴

Goričan je jedan od 9 punktova u Međimurju u kojima je detaljno prikupljena građa za veliki znanstveni Rječnik međimurskog dijalekta. U ovom se trenutku za taj rječnik verificira građa od 30000 riječi i pomno razrađuje koncepcija njegove izrade, što je vrlo složen zadatak s obzirom na velik broj fonoloških i morfoloških raznolikosti unutar međimurskog dijalekta.

2. Teorijsko–metodološki okvir istraživanja korpusa

2.1. Korpus od stotinjak goričanskih hungarizama prikupljen je kombinacijom dvaju načina prikupljanja leksika za dijalektalne rječnike (»dirigiranog terenskog istraživanja na temelju upitnika« i »slobodnog istraživanja leksika«⁵). Prvu fazu slobodnog istraživanja leksika govora Goričana u kojoj je skupljena sirova građa obavljali su studenti Visoke učiteljske škole u Čakovcu. U drugoj je fazi autor ovog rada na brojnim terenskim istraživanjima znanstveno verificirao tu građu. Na taj su način ostvareni idealni uvjeti za prikupljanje što arhaičnije leksičke građe jer stručnjak pomoću upitnika može istražiti fonologiju i morfologiju nekoga govora, ali mali su izgledi da će prikupiti arhaičnu leksičku građu o kojoj se prvotne informacije najčešće mogu dobiti samo u spon-

2 U Međimurju nisu potvrđeni singularni oblici imenice *g'oj*: *G'oje su mi d'alku* »Moj gaj je daleko«; *Idem v g'oje*.

3 Donji poddijalekt $\check{e} = \text{ə}$ (kao zatvoreni e–samoglasnici) $\check{l} = \text{q}$ (kao o–samoglasnici), srednji poddijalekt $\check{e} = \text{ə}$ (kao zatvoreni e–samoglasnici) $\check{l} \neq \text{q}$ (slogotvorno \check{l} kao u, a q kao o–samoglasnici), gornji poddijalekt $\check{e} \neq \text{ə}$ (\check{e} kao zatvoreni e–samoglasnici, a ə kao otvoreni e–samoglasnici), $\check{l} \neq \text{q}$ (slogotvorno \check{l} kao u, a q kao o–samoglasnici). BLAŽEKA 2005 b: 144.

4 Isto Lončarić tvrdi i za diftonge *uo* i *ie* koji se nalaze u nekim međimurskim i gradišćanskohrvatskim govorima. LONČARIĆ 1995: 217 U govoru Goričana diftonga nema u čemu je vidljiv utjecaj preloških i podturenskih govora.

5 ŠOJAT 1985: 342–343

tanom govoru ispitanika koji nisu svjesni da je njihov govor predmet istraživanja. I najbolji upitnik pokrit će samo općepoznati leksik, a arhaičniji leksik (kao što je to većina hungarizama) može se čuti većinom samo u posebnim komunikacijskim situacijama.

2.2. Kod izbora riječi za ovaj korpus upotrijebila se kombinacija dvaju oprečnih kriterija kod utvrđivanja porijekla posuđenica, tj. da se njihovo porijeklo određuje ili prema jeziku izvoru (FILIPOVIĆ 1986: 191–192) ili prema jeziku posredniku (MULJAČIĆ 1997–98: 269). U korpus su uvrštavane riječi po oba kriterija, ali je ipak mnogo više pažnje posvećeno onim posuđenicama za koje je nedvojbeno da im je korijen mađarskog podrijetla, a manje onima gdje je mađarski jezik posrednik⁶. Kod ovih drugih uzimane su u obzir samo one posuđenice kod kojih je posredništvo mađarskog jezika sigurno⁷, a one spornije nisu uzimane u korpus⁸.

2.3. U analizi semantičke adaptacije hungarizama napravljena je okvirna podjela hungarizama na 2 skupine: a) na one koji odlaze u pasivni leksik (ili zbog toga što označuju denotate koji nestaju iz suvremenog života ili zbog toga što ih pod utjecajem standarda potiskuju ekvivalenti hrvatskog podrijetla) i b) na one koji se održavaju u aktivnom leksiku (ili zbog toga što u standardnom jeziku nema odgovarajućih ekvivalenata ili zbog provedene suvremene sekundarne semantičke adaptacije, najčešće pejorizacije). Jasno je da je vrlo teško utvrditi točno vrijeme kada se dogodila neka semantička promjena pa u navedenim primjerima za suvremenu sekundarnu semantičku adaptaciju treba podrazumijevati da se dogodila jedna od dviju mogućnosti: a) do proširenja ili suženja značenja došlo je za života ispitanika, b) za života ispitanika prevagnulo je jedno od već prije postojećih značenja, a potisnuto drugo.

Kao relevantna značenja uzimana su ona značenja koja su potvrđena barem od jednog ispitanika. Npr. za temeljno značenje glagola *xal'ositi* (**halászat** »ri-bariti«)⁹ uzima se značenje »krasti voće u tuđim vrtovima«, a ne značenje »ri-

6 Tako toj problematici pristupa i Mamić u opisu mađarskih elemenata u Krležinim djelima. MAMIĆ 1993.

7 Posebice je mnogo latinizama s mađarskim izgovorom ili prihvaćenih na mađarski način: a) razvoj latinskog *s* u *š* (npr. *Her'odeš*, *teštam'entum*; sufiks *-uš*: *m'arcijuš*, *j'unijuš*, *Kr'istuš*, *f'onduš* »gradilište«) b) prelazak *z* u *ž* u intervokalnom položaju (npr. *kvjž'ičuvati* »ispitivati nekoga – o policiji«, *Ruž'alija*, *v'iza* »intonacija«, *mužik'oš* »seoski glazbenik«).

8 Hadrovics ponekad vrlo nategnuto pokušava dokazati posredništvo mađarskog jezika, npr.: *kocka*, *pustara*, *pant*, *mašina*, *cintor* »groblje« (latinizam), *pateka* »apoteka«. Za neke, kao npr. za *pateku*, Hadrovics i sam to uvida: »Das lat.–gr. Wort *apotheca* hatte im Mittelalter auch die Nebenformen *potheca*, *potecha*, so ist der Wegfall des anlautenden *a*– nicht unbedingt als ung. Erscheinung (Abstraktion des vermeintlichen bestimmten Artikels) zu werten (TEsz). HADROVICS 1985: 409

9 Zbog čitatelja koji se ne služe mađarskim jezikom pored mađarskih riječi modela navodit ću u zagradi uobičajena značenja iz suvremenog mađarskog jezika mađarskih riječi modela. Neću ih navoditi u sljedećim slučajevima: a) kad u cijelosti odgovaraju značenjima u replikama, b) kad se značenje objašnjava u nastavku rečenice ili odjeljka, c) u poglavljima o fonološkoj i morfološkoj adaptaciji.

bariti« koje je najvjerojatnije bilo preuzeto u vrijeme primarne semantičke adaptacije, ali koje danas nijednom ispitaniku nije poznato. Drugačije je s primjerom *x'adnač* (**hadnagy** »poručnik«). Kod njega se još uvijek navodi kao primarno značenje »časnik u austro–ugarskoj vojsci« iako je potvrđeno samo od jednog ispitanika koji se toga sjećao iz priča iz djetinjstva, a kao sekundarno »sudionik svatova koji poslije ponoći pleše ples *z'e'le* kojim se provjerava da mladenka nije hroma«, što je bilo poznato većini ispitanika.

Ispitanici su podijeljeni u 2 skupine: a) od 70 godina i više – stariji ispitanici, b) do 40 godina – mladi ispitanici. Nastojalo se da to budu ljudi koji se cijelog života bave poljoprivredom i da im je bračni drug iz istog mjesta.

3. Podjela hungarizama iz govora Goričana po područjima izvanjezične stvarnosti¹⁰

Kod temeljnih značenja oznakom *v.* upućuje se na značenje dobiveno u suvremenoj sekundarnoj adaptaciji na način opisan u odjeljku 2.3.

–**biljke:** *pižma* (**pézsma**) »kadulja«, *g'aciuš* (**agáci**) »bagrem«, *xítv'ólen* (**hivtelen; hitvány**) »sramotan, nečastan; jadan«) »slabo razvijen, bolestan – o plodu neke biljke« – suženje značenja

–**bolest i ljudska stanja:** *b'etek* »bolest«, *bet'ežen* »bolestan«, *betežn'ica* »bolesnica«, *betežn'ik* »bolesnik«, *betež'uvatı* »bolovati« (sve od **beteg** »bolestan«), *g'ingaf* (**gyöngé**) »slab, osjetljiv, nježan«) »teturav u hodu zbog iscrpljenosti od bolesti«, *gumb'oc* (**gombóc**) »valjušak«) »čir na stražnjici koji se dobije zbog lošeg držanja higijene; posebice je to bilo prije kad su ljudi često umjesto toaletnog papira upotrebljavali okomke od kukuruza« – derogacija; *xei'ovatı* (**henyél**) »jenjavati, prestajati«) »jenjavati, prestajati – o fizičkoj boli« – suženje značenja, *xítv'ólen* (**hivtelen; hitvány**) »sramotan, nečastan; jadan«) »slabo razvijen, bolestan, i to od rođenja« (*v.* biljke), *k'exła* (**keh**) »kašalj«) »guša«, *k'exlavéc / k'exlafka* (**keh**) »kašalj«) »čovjek / žena koji boluje od guše«, *mar'óden* (**maródi**) »boležljiv«¹¹) »iscrpljen od bolesti«, *p'elda* (**péllda**) »primjer; simbol; slika; kip«) »netko tko izgleda bolesno i iscrpljeno«, *v'eteš* (**vetés**) »sjetva; usjev«) »ovulacija« – proširenje značenja, *zbet'ežatı* (**beteg**) »bolestan«) »oboljeti«

–**brojevi:** *j'ezeru* (**ezer**) »tisuća«

–**dijelovi kola:** *dr'ek* »stranica kola« (**derék**, stariji oblik **drék**) »struk; stranica kola«)

10 Analizirajući stilske slojeve kojima danas pripadaju hungarizmi u hrvatskom jeziku, Žagar–Szentesi ih dijeli u 4 skupine: a) regionalizmi i dijalektalni oblici (npr. *ašov*, *beteg*, *oblok*), b) arhaizmi i historizmi koji su se nekad koristili u »prestižnijim« stilskim slojevima kao što su jezik državne uprave i financija (npr. *orsag / rusag* »zemlja, država«, *harmica* »carina«, *filir*), c) hungarizmi čija se današnja upotreba veže uglavnom uz kolokvijalni stil (npr. *fičfirić*, *huncut*, *pajdaš*, *bitanga*), d) hungarizmi koji su se uvriježili u hrvatskom standardnom jeziku (npr. *bunda*, *cipele*, *kip*, *lopta*, *palačinka*). ŽAGAR–SZENTESI 2005: 54–55.

11 Ung. *maródi* 'krank', unpäslich (seit 1706) aus dt. *marode* 'müde, erschöpft'. HADROVICS, 1985: 352

–**držanje**: *naž'ež'eren* (**gyönyörű** »radostan; živahan, junačan«) »žustar«, *naž'ež'eriti* se (**gyönyörű** »radostan; živahan, junačan«) »tijelom zauzeti prkosan stav«

–**duhan** – *b'aga* (**bagó**) »duhan za žvakanje«, *ket'i'eš* (**kötés** »zavežljaj; ple-tivo«) »mjera za duhan«

–**govor**: *ber'ondıvati* (**bolond** »lud, budalast«) »ludo, besmisleno govoriti«; »govoriti bez stanke tako da nitko drugi ne može doći do riječi« – smanjenje pejorativnosti, *č'al'oren* (**csalárd** »varljiv«) »šutljiv, ali oštrog jezika kad progovori – o ženama« – suženje značenja, *m(e)rg'otati*¹² (**morog**) »gundati, mrm-ljati; režati«

–**hrana**: *b'ocı* (**gombóc** »valjušak«) »krpice od tijesta koje se stavljaju u juhu«, *č'ig'ier* (**csiger** »loše vino«) »ocat napravljen od vina«, *fal'at* (**falat** »ko-mad«), »komad nečeg jestivog« – suženje značenja, *fal'atati* (**falat**) »komadati – o nečem jestivom« – suženje značenja, *g'ulaš* (**gulyás** »tipično mađarsko jelo od govedine i krumpira koje su obično konzumirali čuvari stada«) »jelo od komadića mesa u umaku«, *gımb'ocı* (**gombóc** »valjušak«) »okruglice od grisa koje se stavljaju u juhu« (v. bolest i ljudska stanja), *jes'enec* (**eszencia** »srž, bit; ek-strakt«) »vrsta jakog octa«, *t'uruš* (**túró** »svježi sir«) »sušeni sir s paprikom«

–**igra i zabava**: *b'oba* (**baba** »dojenče; lutka«) »lutka«, *č'iguš* (**csiga** »kotur na zdencu«) »zvrk«, *k'orčıle* (**korcsolya**) »klizaljke«, *l'abuđa* (**labda**) »lopta«

–**imena**¹³: *Bal'oš* (**Balász**), *'Ilka* (**Ilke**), *Jandr'oš* (**András**), *K'orčı / K'aruļ* (**Károly**), *Mıx'ol* (**Mihály**), *Ž'ofa* (**Zsófia**)

–**institucije**: *'ovuđa* (**óvoda**) »dječji vrtić«

–**ironija**: *č'ıega* (**csiga** »kotur na zdencu«) »nešto što je tako loše napravljeno da će se odmah srušiti«

–**karakterne osobine**: *č'al'oren* (**csalárd** »varljiv«) »podmukao i prijetvo-ran« (v. govor)

–**kuća**: *b'olta* (**bolta** »svod; dućan«) »svod od opeke«

–**meduljudski odnosi**: *ald'uvati* (**áld** »žrtvovati«) »oprostiti nekome dug«, *b'otrıvıti* (**bátorit**) »bodriti, hrabriti«, *k'etuš* (**kettős** »suradnik, drug«) »suradnik« (v. ponašanje – negativni oblici), *ket'ušıti* se (**kettős** »suradnik; drug«) – »suradivati« (v. ponašanje – negativni oblici), *pajd'oš* (**pajtás** »pri-jatelj«) »prijatelj«; »drug, kolega (bez dublje intimne povezanosti)« – suženje značenja

–**miris**: *v'ęteš* (**vetés** »sjetva; usjev«) »miris po vlazi u neprozračenoj prostori-ji« (v. bolest i ljudska stanja)

–**novac**: *jezer'ača* (**ezer** »tisuća«) »novčanica od tisuću jedinica«

12 Ung. *morog*, Prät. *morgott* 'murren, murmeln, brummen', seit etwa 1372 belegt, lautnachah-menden Ursprungs. Die Lautgruppe *-org-* zeugt im Skr. für fremde Herkunft; bei *morgott* ist ung. Herkunft ebenfalls klar. HADROVICS, 1985, 367

13 U cijelom donjem poddijalektu medimurskog dijalekta, pa tako i u Goričanu, mađarski ele-menti imaju značajan utjecaj i na antroponimiju. Mađarski elementi u medimurskoj antroponi-miji obrađeni su u FRANČIĆ 1997.

–**odjeća i obuća:** *b'očkuri* (**bocskor** »opanak«) »stare iznošene cipele koje se obuvaju isključivo za polje ili blato«, *g'omp* (**gomb**) »puce, dugme«, *kep'ėiek* (**kőpönyeg**) »vojnički plašt«, *s'ora* (**szár**) »dugački, ravno stojeći dio raznih predmeta, biljki, odjeće...«) »gornji dio čizme«

–**pejorativni nazivi za ljude:** *b'itanga* (**bitang**), *č'oklavec* / *č'oklafka* (**csontk**) »ostatak nečeg živog što je nasilno odstranjeno; batrljak«) »nespretn čovjek / žena«; *dr'oteš* (**drótos**) »čovjek niske inteligencije«, *ž'enž'eš* / *ž'enž'ika* (**gyöngy** »biser«) »niski čovjek / žena«, *f'ač'uk* (**fattyú**) »bastard; izvanbračno dijete«) »izvanbračno dijete«¹⁴, *fer'eš'ęga* (***falš** + mađ. sufiks **ság**) »žena koja se smiješno ponaša – na granici maloumnosti«, *f'ęšk'arijuš* (**fiskárius**) »odvjetnik«) »odvjetnik«; »čovjek koji se razmeće učenošću« – derogacija, *kan'os* (**kanász**) »svinjar«) »krajnje siromašna i zaostala osoba« – derogacija, *t'olvaj* (**tolvaj**) »razbojnik, otimač«) »šaljivčina i obješenjak« – poboljšanje značenja

–**pokojnici:** *c'intur* (**cintorom**) »groblje«, *vel'ęstvati* (**virraszt, verraszt**) »bdjeti; stražariti«) »bdjeti uz mrtvaca« (v. ponašanje – negativni oblici)

–**ponašanje (negativni oblici):** *xal'ositi* (**halászat**) »ribariti«) »krasti voće u tuđim vrtovima«, *ket'uš* (**kettős**) »suradnik; drug«) »ortak; ljubavnik« – derogacija, *ket'ušiti* se (**kettős**) »suradnik; drug«) »suradivati u nekom sumnjivom poslu; održavati zabranjenu ljubavnu vezu« – derogacija, *l'opuf* (**lopó**) »lopov«, *vel'ęstvati* (**virraszt, verraszt**) »bdjeti; stražariti«) »negdje se predugo zadržavati« – derogacija

–**praznovjerje:** *k'uta* (**kutya**) »pas«) »izmišljeno strašilo kojim se plaše djece«, *p'ęlduvati* (**példa**) »primjer; simbol; slika; kip«) »raditi nešto opasno što će vrlo vjerojatno uroditi lošim posljedicama«

–**predmeti za svakodnevnu uporabu:** *č'iga* (**csiga**) »kotur na zdencu«, *č'ipka* (**csipke**) »čipka«, *x'ęč* (**hegy**) »šiljak, vrh; gora, brdo«) »krčenica«, *x'okuš* / *f'okuš* (**fokos**) »sjekira; češagija; razmetljivac; vrsta čekića; palica starješine na svadbi«) »grubo obrađeni duguljasti komad drva za pomoć u hodanju koji imaju siromašni ljudi koji ne mogu kupiti pravi štap za hodanje« – derogacija, *kl'oruš* (**kláris**) »ogrlica«, *k'opča* (**kapocs**) »kopča«, *t'ok* (**tok**) »futrola«) »futrola«; »pernica za školu« – suženje značenja, *t'okica* (**tok**) »futrola«) »futrola«, *tuč'ęer* (**tölcsér**) »lijevak«

–**prezimeni:** *Xeged'uš* (**Hegedüs**), *Mar'odi* (**Maródi**), *Sab'ol* (**Szabó**)

–**prijevoz:** *kuč'ija* (**kocsi**) »kola«) »kočija«, *kuč'ij'oš* (**kocsi**) »kola«) »kočijaš«, *kuč'ika* (**kocsi**) »kola«) »kolica u kojoj majke voze najmanju djecu«

–**priroda:** *f'orguf* (**forgó**) »vir«

–**rodbinski nazivi:** *j'apa* (**apa**) »otac«) »otac«, *japica* (**apa**) »otac«) »djed«

–**tehnički izrazi:** *c'ines* (**szín**) »boja«) »debela olovka u boji koju koriste stolari«, *f'urek* (**furkó**) »trupac«, *kipec* (**kép**) »slika; lice; obraz; vid«) »fotografija«, *kurm'on* / *krm'on* (**kormány**) »kormilo, upravljač; vlada«) »volan«; »upravljač bicikla« – suženje značenja, *kurm'oniti* / *krm'oniti* (**kormány**) »kormilo, uprav-

14 Hungarizam *f'ač'uk* istisnuo je germanizam *p'ajnkret* u značenju »izvanbračno dijete«.

ljač; vlada«) »upravljati biciklom«, *na'eš* (**mađarski izgovor slova s**) »u obliku karike«

–**tijelo (dijelovi):** *č'okeļ* (**csáklya** »čaklja«) »prst«; »prst – u pejorativnim iskazima«, *č'onta* (**csont** »kost«) »kost«; »životinjska kost« – suženje značenja

–**tkanina:** *saga* (**szag** »vonj«) »tkanina koja je zbog duge upotrebe toliko istrošena da se kroz nju vidi«¹⁵

–**toponimi:** *P'erlak* »Prelog (top.) (**Perlak**), *Š'imek* (**Sümeg**) »mjesto u Mađarskoj na Balatonu«

–**trgovina:** *'ajendek* (**ajándék** »dar, poklon«) »nagrada koja se daje nekomu za pruženu pomoć u nekom poslu iako on nije tražio ništa«, *nar'oduš* (**ráadás**) – prilog koji se javlja samo u frazemu *dub'itij nar'oduš* »prilikom kupovine veće količine nečeg dobiti nešto badava«, *p'ijac* (**piac**) »tržnica«

–**uzvici u međuljudskoj komunikaciji:** *J'ežuš Kr'istuš!* (**Jézus Krisztus**), *t'eremt'ete* (**teremtette**) »uzvik blagog neodobravanja«

–**zabava i običaji:** *x'adnač* (**hadnagy** »poručnik«) »sudionik svatova koji poslije ponoći pleše ples *z'eļe* kojim se provjerava da mladenka nije hroma« – derogacija, *x'okuš* / *f'okuš*¹⁶ (**fokos** »sjekira; češagija; razmetljivac; vrsta čekića; palica starješine na svadbi«) »palica starješine na svadbi« (*v.* predmeti za svakodnevnu uporabu), *mej'arijuš* (**május** »svibanj«) »noćna zabava u šumi koja se organizirala u svibnju«, *Mijkl'oševu* (**Miklós**) »dan Svetog Nikole – u kontekstu običaja šibanja djece na taj dan« – derogacija značenja, *Su'eti Mikl'oš* (**Miklós**) »Sveti Nikola – u kontekstu darivanja djece«, *šereg* (**sereg**) »svadbena povorka« – suženje značenja

–**zanimanja i ljudske djelatnosti:** *x'adnač* (**hadnagy** »poručnik«) »kapetan u austro–ugarskoj vojsci« (*v.* zabava i običaji), *j'apatiča* (**apáca**) »časna sestra« (pej.), *kan'oš* (**kanász**) »svinjar« (*v.* ponašanja – negativni oblici), *k'iš b'iruf* (**kis biró** »činovnik nižeg ranga«) »seoski bubnjar«, *p'ek* (**pék**) »pekar«) »pekar«, *p'ekuvica* (**pék** »pekar«) »pekarica«, *pleb'onuš* (**plébános**) »župnik«) »svećenik«, *vad'oš* (**vadász**) »lovac«

–**životinje:** *c'ukan* (**cuki** – uzvik u značenju »na stranu«) »hipokoristični naziv za svinju«, *c'ukij* (**cuki** – uzvik u značenju »na stranu«) »uzvik za dozivanje svinja«, *č'alij* (**csalé**) »ukoso, nakrivo«) »uzvik kojim se konjima i kravama naređuje da zaokrenu desno kad vuku kola«, *č'opur* (**csoport**) »grupa, gomila«) »skupina životinja«, *g'ec* (**geci**) »sperma«¹⁷, *x'eš* (**hess**) »uzvik za tjeranje kokoši«, *x'oluf* (**háló**) »mreža«) »mjesto u štali kamo se nanosi sijeno, a tek se onda po potrebi stavlja u jasje«, *x'ujš* (**hús**) »meso«) »uzvik za tjeranje svinja«, *keč'iga* (**kecsege**) »kečiga«, *kurta* (**kurta**) »kratak«) »pas kratka repa«, *k'urtastij* (**kurta**) »kratak«) »osobina onog koji ima kratak rep«, *l'ibu*, *l'ibij* (**liba**) »guska«) »uzvik za dozivanje pataka i gusaka«; *Š'orga* (**sárga**) »žut«) »ime koje

15 Do neobičnog pomaka značenja vjerojatno je došlo zbog činjenice da se neugodni mirisi lakše šire kroz izadnošenu i krajnje istrošenu odjeću. Kod pomurskih Hrvata ta imenica ima značenje kao i mađarski model: *Imaš s'ogu.* »Smrdiš.«; *X'udu s'ogu ima t'o m'esu.* »To meso ima loš miris.«

16 Promjena *f > x* česta je u Goričanu i Prelogu, npr. *l'exkij* / *l'efkij*, *m'exkij* / *m'efkij*, *žm'exkij* / *žm'efkij*, *ž'oxkij* / *ž'ofkij*.

17 U situaciji koju je ispitanik opisivao to je bila sperma bika.

se obično nadijeva kravama crvenkaste boje koja naginje žutoj«, *t'ekut* (**tetü**) »vrsta uši koja napada kokoši«¹⁸

–**ostalo** – *č'oklaf* (**csonk** »ostatak nečeg živog što je nasilno odstranjeno, batrljak«) »nespretn«, *fal'at* (**falat**), »dio, komad« (v. hrana), *fal'atati* (**falat**) »dio, komad«) »komadati« (v. hrana), *f'eľa* (**féle**) »vrsta, soj«, *xei'ovatı* (**henyél**) »jenjavati« (v. bolest i ljudska stanja), *kvart'ıel* (**kvártély**)¹⁹ »podstanarstvo« (*D'ıseu je na kvart'ıel.*), *šč'apıti* (**csap** »udariti«) »udariti«; »udariti, ali vrlo blago« – suženje značenja, *şereg* (**sereg**) »mnoštvo, povorka« (v. zabava i običaji)

Hungarizama u govoru Goričana nema ni približno toliko kao germanizama.²⁰ Najvažniji je razlog taj što su s njemačkoga govornog područja dolazili ljudi najrazličitijih zanimanja (posebice obrtnici) od kojih je domaće stanovništvo preuzelo gotovu terminologiju za većinu tehničkih i kulturoloških realija. Brojnijeg mađarskog stanovništva u Medimurju nikada nije bilo, osim krajem 19. i početkom 20. st. kad je bilo vrijeme posvemašnje mađarizacije. No u Goričanu je zamijećeno znatno više hungarizama nego u drugim medimurskim govorima (osim u Kotoribi) što zbog zemljopisnog položaja i nije čudno: što se više ide prema zapadu Medimurja, sve je manje hungarizama, a sve više slovenizama, i obrnuto: što se više ide prema istoku Medimurja, sve je više hungarizama, a sve manje slovenizama. Germanizama ima podjednako u svim dijelovima Medimurja. Jasno je da su u ovim usporedbama izuzeti govori pomurskih Hrvata u kojima zbog razumljivih razloga ima jako mnogo hungarizama.

4. O vrstama riječi kojima pripadaju hungarizmi u govoru Goričana

Kao što je i uobičajeno u jezičnom posuđivanju, većinu svih posuđenica mađarskog podrijetla (i izravnih, i prototipno adaptiranih i neizravnih posuđenica) čine imenice. Mnogo manje ima glagola, pridjeva, priloga i uzvika. Ako uzmemo u obzir važnost pojedinih vrsta riječi, broj uzvika relativno je velik.

Kod imenica koje su neizravne posuđenice, a znače osobu, ima i onih tvorenih mocijskom tvorбом, npr. *ž'enžika* »žena niska rasta«, *k'exlafka* »žena koja ima gušu«, *p'ekuvica* »pekarica«, *č'oklafka* »nespretna žena«. Deminutivnim nastavkom *-ica* tvorene su dvije imenice koje ne znače umanjenicu ili hipokoristik od osnovne riječi: imenica *j'apica* nije hipokoristik od oca, već znači »djed«. Isto tako *t'okica* nije mala pernica za školu, već futrola općenito.

Zabilježeno je i nekoliko glagola tvorenih od imenica koje su izravne posuđenice i koji imaju odgovarajuće svršene parnjake po vidu tvorene odgovara-

18 Ung. *tetü* 'Laus', belegt seit etwa 1395, finnisch-ugrisches Erbwort. Nicht begründet ist die Annahme in AkRj, *tekut* sei ein genuen slawisches Gebilde zum Verbstamm *tek*. HADROVICS 1985: 499

19 Ung. *kvártély* 'Quartier', seit 1583, aus dt. *quartier* (TESz). Die Dissimilation *r* > *-ly* erfolgte in mehreren Lehnwörtern, wie z. B. *borbély* < dt. *Barbier*, *mordály* < dt. *Mörder*. HADROVICS 1985: 331

20 Germanizmi u govoru Preloga (medimursko mjesto udaljeno od Goričana desetak kilometara prema rijeci Dravi) obrađeni su u BLAŽEKA 2001. Semantička adaptacija germanizama u donjomedimurskim govorima obrađena je u BLAŽEKA 2005 a.

jućim prefiksima, npr. *beteg'uvatī* »bolovati« / *zbetež'atī* »razboljeti se«, *pajdaš'itī* se »drugovati« / *spajdaš'itī* se »postati blizak u tolikoj mjeri da se zajedno druguje«, *ket'ušitī* se »potajno surađivati; tajno održavati ljubavnu vezu« / *ske-t'ušitī* se »povezati se; ući u ljubavnu vezu«. Od glagola tvorenih od imenica koje su izravne posuđenice glagoli *p'ielduvatī* »raditi nešto opasno što će vrlo vjerojatno uroditi lošim posljedicama« i *fal'atatī* »komadati – o nečem jestivom« nemaju vidski parnjak.

5. O fonološkoj adaptaciji

5.1. Vokalizam

U govoru Goričana opreka po kvantiteti i modulaciji prefonologizirala se u kvalitetu samoglasnika: stari dugi *a*-, *e*- i *o*-samoglasnici ostvaruju se kao zatvoreni, a stari kratki samoglasnici kao otvoreni *a*-, *e*- i *o*-samoglasnici. *A*-, *e*- i *o*-samoglasnici iz mađarskih riječi modela transfonemiziraju se u replikama uglavnom po načelu otvorenosti i zatvorenosti u jeziku davaocu: ako su u modelima bili zatvoreni, u replikama se ostvaruju kao zatvoreni *e*- ili *o*-samoglasnici, a ako su u mađarskom modelu bili otvoreni, onda se ostvaruju kao srednji ili otvoreni *e*- ili *o*-samoglasnici.

é > *i*_e, *ę* npr. *dr'iek* (**derék**, stariji oblik **drék**), *J'ezuš* (**Jézuš**), *ket'eš* (**kötés**), *kvar't'eļ* (**kvártély**), *p'ek* (**pék**), *p'ielda* (**pél**)

e > *ę*, *e* npr. *x'eš* (**hess**), *k'ętuš* (**kettos**), *t'ękut* (**tetü**), *t'eremtete* (**teremtete**), *v'ęteš* (**vetés**)

ó > *o* npr. *dr'oteš* (**drótos**), *gumb'oc* (**gombóc**), *mar'oden* (**maródi**), *Mi'kl'oš* (**Miklós**)

o > *o* npr. *b'olta* (**bolta**), *č'onta* (**csont**), *f'okuš* (**fokos**), *f'orguf* (**forgó**), *g'omp* (**gomb**), *k'orč'ule* (**korcsolya**), *t'ok* (**tok**)

á > *o* npr. *Bal'oš* (**Balász**), *b'otruvitī* (**bátorit**), *č'al'oren* (**csalárd**), *Jandr'oš* (**András**), *kan'oš* (**kanász**), *K'orč'i* (**Károly**), *ku'rm'oŋ* / *krm'oŋ* (**kormán**), *Mi'x'oļ* (**Mihály**), *pleb'oŋuš* (**plébános**), *vad'oš* (**vadász**)

Kratak zatvoreni samoglasnik *a* iz mađarskog modela u replici postaje *a*, npr. *f'ač'uk* (**fattyú**), *fal'atatī* (**falat**), *j'apa* (**apa**), *šč'apitī* (**csap**).

U nenaglašenoj poziciji u govoru Goričana postoje 4 samoglasnika: *a*, *e*, *i* i *u*. Njihova realizacija varira unutar sljedećih vrijednosti: *a* [*a*, *a*], *e* [*e*, *ę*, *ę*], *i* [*i*_e, *i*], *u* [*u*, *o*]. Takve osobine poprimaju i transfonemizirani samoglasnici iz mađarskih modela ako su se u replikama u govoru Goričana našli u nenaglašenoj poziciji.

ó, *o*, *u* > *u* npr. *f'okuš* (**fokos**), *gumb'oc* (**gombóc**), *x'oluf* (**háló**), *J'ezuš Kr'istuš!* (**Jézuš Krisztus**), *kuč'ika* (**kocsi**)

e > *e* npr. *Š'imek* (**Sümeg**), *v'ęteš* (**vetés**)

i > *i* npr. *K'orč'i* (**Károly**), *Mi'kl'oš* (**Miklós**), *Mi'x'oļ* (**Mihály**)

Samoglasnik *ö* zamjenjuje se otvorenim *e*-samoglasnicima, npr. *ž'en'ž'eš* (**gyöngy**), *kep'ętek* (**köpönyeg**), *ket'eö* (**kötés**).

Samoglasnik *e* umjesto *o* iz mađarskog korijena u ovom leksemu *m(e)rg'otati*²¹ (morog) može se objasniti činjenicom da je najprije ispalo *o*, a zatim se uz *r* u nenaglašenoj poziciji fakultativno javlja sekundarno *e*.²²

Samoglasnik *o* iz modela **kormán** u replici se može ponašati kao samoglasnik kojim se fakultativno uklanja slogotvorno *r* pa su zabilježeni oblici *kur-m'øn* / *krm'øn* i *kuřm'øniti* / *krm'øniti*.

U replici *l'abuđa* dolazi do proširenja osnove modela umetanjem samoglasnika *o* zbog izbjegavanja skupine *bd* (**labda**).

U replici *mej'arijuš* (**május**) došlo je u korijenu modela do promjene *a* > *e* ispred *j* koja je česta u medimurskom dijalektu i kajkavskom narječju uopće, npr. *d'ej* imp. 2. l. jd. od *d'ati*, *fkr'ej* »u stranu«.

U replici *g'acjuš* došlo je do gubitka početnog samoglasnika iz mađarske riječi modela (**agáci**) i morfološke adaptacije sufiksom *-uš*.

5.2. Konsonantizam

Disimilacija likvidnih konsonanata (*r* > *l*, *l* i *l* > *r*) pojava je česta u mađarskom jeziku²³. Takvih primjera ima i u govoru Goričana, i to ne samo u hungarizmima. Kod nekih je primjera taj prijelaz trajan, a kod nekih fakultativan, tj. kod istih se govornika čuju obje varijante: i *s r* i *s l*.

r > *l* *c'ofuļt* (od njem. 'sofort') »odmah«, *kalamp'e'r* »krumpir«, *Katal'ie* »blagdan svete Katarine«, *kvar't'eļ* (**kvártély**), *lev'orver* / *rev'olver* »revolver«, *pr'iluć* »držak od šalice«, *luĝuž'or* »rogožar, pletena torba od rogoza«, *n'oštuļ* »nastor«, *vel'eštuvaie* / *ver'eštuvaie*, *šm'elcati* »iskriti – o neispravnom električnom aparatu«

l > *r* *fereš'iga* »ženska osoba neprikladna ponašanja« (***fals** + mađ. sufiks **ság**), *fišk'arijuš* (**fiskárius**), *f'rfrati* / *f'rflati*, *m'rmrati* / *m'rmłati*, *never'oš* / *nevel'oš* »lijena osoba«, *šin'ier* / *šin'iel* »šinjel«.

U govorima pomurskih Hrvata takvih je primjera neusporedivo više.

Mađarski fonemi *ty* i *cs* zamijenjeni su jednim kajkavskim fonemom *ć*, npr. *čal'oren* (**csalárd**), *č'onta* (**csont**), *f'aćuk* (**fattyú**), *k'orćuļe* (**korcsolya**).

Izvorno *ly* ostvaruje se kao *l*, npr. *č'okeļ* (**csáklya**), *g'uļaš* (**gulyás**), *K'aruļ* (**Károly**), *k'orćuļe* (**korcsolya**), *Mix'oļ* (**Mihály**).²⁴

21 Ung. *morog*, Prät. *morgott* 'murren, murmeln, brummen', seit etwa 1372 belegt, lautnachahmenden Ursprungs. Die Lautgruppe *-org-* zeugt im Skr. für fremde Herkunft; bei *morogatt* ist ung. Herkunft ebenfalls klar. HADROVICS 1985: 367

22 U medimurskom se dijalektu sekundarno *e* uz *r* javlja samo u nenaglašenoj poziciji (*keru'ovi*, *červ'ivi* »crvljiv«). U naglašenoj poziciji takve pojave nema (*k'rf*, *č'rf*).

23 »Die Konsonanten *r* und *l* wechseln untereinander im Ungarischen ziemlich oft. Es gibte einige Wörter, in denen ohne sichtlichen äußeren Anlaß das eine für das andere eintritt. So wird dt. *Panzer* im Ungarischen zu *páncél*, lat. *Catharina* zu *Katalin*, aber auch umgekehrt, aus lat. *Elizabeth* wird *Erzsebet*.« HADROVICS 1985: 51

24 »Znakovitu problematiku nameću hungarizmi koji sadržavaju /lj/ [l̥] koji danas u mađarskom standardu ne postoje. Premda suvremeni oblici njihovih mađarskih modela danas mahom

Suglasnik *x* dobro se čuva u govoru Goričana, pa tako i u mađarskim posudenicama, npr. *xal'osiṭi* (**halászat**), *Xeged'uš* (**Hegedüs**), *x'eš* (**hess**), *xivṭ'o'len* (**hivtelen; hitvány**).

U nekim je hungarizmima zabilježeno i protetsko *j* ispred *a* i *e*, npr. *Jan-dr'oš* (**András**), *j'apa* (**apa** »otac«), *j'apatiča* (**apáca** »časna sestra«), *jes'e'neć* (**eszencia**).

Zvučni suglasnici iz mađarskih modela na kraju se riječi u govoru Goričana obezvučuju, npr. *x'adnač* (**hadnagy**), *x'i'eč* (**hegy**), *g'omp* (**gomb**), *kep'eč'ek* (**kö-pönyeg**), *Š'imek* (**Sümeg**). U govorima pomurskih Hrvata zbog znatnog utjecaja mađarskog jezika ta je pojava na razini fakultativne realizacije.

U replikama *č'oklaf*, *č'oklaveć*, *č'oklafka* i *č'onkaš* došlo je do gubitka suglasnika *n* iz korijena mađarske imenice modela **csonk**.

6. O morfološkoj adaptaciji

Mnogo je mađarskih imenica modela koje su se prilagodile rodu primjenom analogije prema formalnom kriteriju završnoga glasa²⁵. Tako se većina posudnica čiji model u mađarskom jeziku završava na suglasnik, u govoru Goričana uklopila u A–deklinaciju muškog roda, npr. *'ajendek* (**ajándék**), *Bal'oš* (**Balász**), *b'očkur* (**bocskor**), *č'ig'ier* (**csiger**), *f'okuš* (**fokos**), *ket'i'eš* (**kötés**), *k'or-č'ula* (**korcsolya**), *šereg* (**sereg**), *t'ok* (**tok**), *vad'oš* (**vadász**). Isto se tako većina posudnica čiji model u mađarskom jeziku završava na samoglasnik *a* u govoru Goričana uklopila u E–deklinaciju, npr. *b'oba* (**baba**), *b'olta* (**bolta**), *č'i'ega* (**csiga**), *k'uta* (**kutya**), *p'i'elda* (**péllda**), *pižma* (**pézsma**).

Imenica *j'apa* (**apa** »otac«) pripada A–deklinaciji, ali onoj skupini imenica koje u deklinaciji dobivaju infiks *-j-* koji je karakterističan za imenice muškog roda koje završavaju na samoglasnike *u*, *i* i *a*, a znače mušku osobu (*J'oži*, *M'arku*, *str'iča*, *t'ata*).

Replike mađarskih modela **biró**, **fattyú**, **forgó**, **háló**, **lopó** i **Szábó** dobile su u morfološkoj adaptaciji suglasnik na kraju riječi kako bi se što bolje prilagodile A–deklinaciji muškog roda: *b'iruf*, *f'ač'uk*, *f'orguf*, *x'oluf*, *l'opuf*, *Sab'ol*.

Replike mađarskih modela **csáklya** i **furkó** izgubile su završni samoglasnik i umetanjem nepostojanog *e* morfološki se adaptirale u A–deklinaciju muškog roda: *č'okeļ* i *f'urek*.

imaju na tome mjestu glas [l] ili [j] (u obliku ly), taj slučaj ipak ne možemo uvijek uvrstiti u kompromisnu transfonemizaciju mađ. [l] ili [j] > hrv. [l]. Razlog tomu je da u doba preuzimanja tih riječi, na mjestu gdje se u hrvatskome ustalilo /lj/, u mađarskome je često stajao identičan glas, dok je u standardu odonda nestalo palatalizirano [l].« ŽAGAR–SZENTESI 2005: 58

25 Izuzetak su mađarske imenice modeli koji završavaju na duge samoglasnike: »Uspoređujući morfonološke sustave, odnosno fonotaktička pravila hrvatskoga i mađarskoga jezika, možemo ustvrditi da mađarske riječi s konsonantskim završetkom, bez obzira na to jesu li korijenski oblici ili izvedenice, pokazuju paralele s fonotaktičkim pravilima hrvatskoga jezika, dok velik dio mađarskih riječi s vokalnim dočetcima (prije svega s dugim samoglasnikom u toj poziciji) nisu u skladu s njima.« ŽAGAR–SZENTESI 2005: 68–69.

Replike mađarskih modela **agáci** i **túró** adaptirale su se u A-deklinaciju dodavanjem sufiksa *-uš* na osnovu: *g'aciuš*, *t'uruš*.

U replici *kl'oruš* (**kláris**) došlo je do zamjene mađarskog sufiksa *-is* sufiksom *-uš* koji je vrlo frekventan u mađarskim posudenicama.

U replikama modela **bagó**, **féle** i **kefe** u morfološkoj adaptaciji zamijenjeni su završni samoglasnici sufiksom *-a* kako bi ušli u E-deklinaciju: *b'aga* »duhan za žvakanje«, *f'eľa* »vrsta« i *k'eľa* »četka«.

Nekim je replikama čiji modeli u mađarskom završavaju na suglasnik, u govoru Goričana dodan nastavak *-a* kako bi prešle u E-deklinaciju, npr. *b'itanga* (**bitang**), *b'ota* (**bot**), *č'onta* (**csont**), *k'opća* (**kapocs**), *saga* (**szag**), *s'ora* (**szár**).

Mađarski pridjevi modeli **beteg**, **csalárd**, **gyönyörű** i **marádi** uklopljeni su u pridjevsku promjenu uklanjanjem završnih fonema i dodavanjem sufiksa *-en*: *bet'ežen*; *č'al'oren*, *mar'ođen*, *naž'ež'eren*, a pridjev **gyöngé** na isti način dodavanjem sufiksa *-af*: *g'ingaf*.

Kod adaptacije glagola mađarskog podrijetla ili izvođenja glagola od već adaptiranih imenica i pridjeva mađarskog podrijetla zabilježeni su sljedeći sufiksi:

-uvati: *ald'uvati* (**áld**), *berl'onduvati* (**bolond**), *betež'uvati* (**beteg**), *vel'estuvati* (**virraszt**, **verraszt**)

-ovati: *xei'ovati* (**henyél**)

-iti: *xal'ošiti* (**halászat**), *ket'ušiti se* (**kettos**), *naž'ež'eriti se* (**gyönyörű**), *šč'apiti* (**csap**), *zak'apčiti* (**kapocs**)

-uvići: *b'očuvići* (**bátorit**)

-ati: *fal'atati* (**falat**), *zbetež'ati* (**beteg**)

-otati: *m(e)rg'otati* (**morog**).

Dvije su se mađarske imenice adaptirale kao prilozima s prefiksom *na*: *nar'ođuš* i *na'eš*.

Neke su se mađarske imenice vezane uz kontekst životinja adaptirale kao uzvici. Imenica **hús** »meso« adaptirala se kao uzvik za grubo tjeranje svinja, a imenica **liba** »guska« kao uzvik kojim se dozivaju patke.

Prilog **csalé** »ukoso, nakrivo« adaptirao se kao *č'alí* »uzvik kojim se konjima i kravama naređuje da zaokrenu desno kad vuku kola«.

7. Prilozi koji su nastali adverbizacijom konstrukcije *na + A / L* pridjeva

U govoru Goričana ima veliki broj priloga koji su nastali adverbizacijom konstrukcije *na + L* pridjeva: *na d'ogum*, *na kr'otkum*, *na r'etkom*, *na sl'abum*. Pretjeranom se čini Hadrovicseva tvrdnja da su oni nastali po mađarskom modelu²⁶. Ovdje će ipak prije biti riječ o tome da prijedlog *na* može doći s

26 »Die Wirkung des ungarischen Musters tritt noch mehr hervor bei der großen Produktivität der Adverbien *na + Lok.* des Adjektivs, wie kajk. *na kratke*, *na kratkom* 'kurz'... Das ung. Vorbild ist auch hier die Endung *-n* als adverbiale Form des Adjektivs: *röviden* 'breviter' zu *rövid* 'kurz', *gyorsan* 'cito' zu *gyors* 'schnell'. Da diese Endung zugleich auch als Superessiv

akuzativom i lokativom i da su to prvotno bili oblici s akuzativom, a da su kasnije govornici analogijom počeli dodavati na takve priloge lokativni nastavak *-m*. Naime, u govoru se podjednako čuju i akuzativni i lokativni nastavci: *Na n'ogľum / n'ogľu je d'ošeü; Na sl'abum / sl'abu se ubl'iekeü*.

Zanimljiv je prilog u frazemu *dub'iti nar'oduš* »prilikom kupovine veće količine nečeg nešto dobiti badava«: *K'upi tr'i k'utije i j'oš j'anü dub'iš nar'oduš*. »Kupi tri kutije i još ćeš jednu dobiti badava.« Laici misle da se radi o slavenskom korijenu **rad* »s voljom« na koji je stavljen mađarski sufiks *-uš*. No taj prilog nema veze sa slavenskim korijenom, već s mađarskom imenicom *ráadás*.²⁷

8. Glagoli s odvojenim prefiksima

8.1. Prilozi sa značenjem smjera u ulozi neke vrste »odvojenog prefiksa« česti su u govoru Goričana.²⁸ Takva je pojava u slavenskim jezicima nepoznata, u njemačkom česta, a u mađarskom je pravilo da se kod svih prefigiranih glagola prefiks može odvojiti i stajati ispred ili iza glagola²⁹. U govoru Goričana prilozi *d'oli, g'ori, (f)kr'ej, naz'oj* »natrag«, *n'uter, pr'iek, pr'oč*³⁰, *skup, š'irum, v'un* često su u ulozi odvojenog prefiksa. Sve su to prilozi koji imaju značenje smjera.

8.2. Od svega toga što je inače poznato u literaturi u ovom je radu napravljena podjela takvih sveza koja pokazuje da nije riječ samo o pleonastičkim strukturama što tvrdi Hadrovics³¹, već da ima dosta primjera gdje bi izostavljanjem takvih priloga izostalo željeno značenje.

a) primjeri sveza gdje se prilog ne može izostaviti jer bi se izgubio i smisao rečenice:

-b'iti g'ori »biti budan«: *Fč'era smü d'ogu b'ilü g'ori*. »Jučer smo dugo bili budni.«

dient (*asztal* 'Tisch', *asztalon* 'auf dem Tisch'), wurden nach der Analogie von *asztalon* = kr. *na stolu* auch *röviden* mit. kr. *na kratkom, gyorsan* mit *na naglom* oder *na brzom* wiedergegeben. HADROVICS 1985: 88

27 Ung. *ráadás*, kontrahiert *rádás* 'Draufgabe, Gratiszugabe', gebildet aus *ad* 'geben' mit dem Präfix *rái, rá* 'darauf' und mit dem Suffix *-ás*; bekannter Terminus der Kaufmannsprache. HADROVICS 1985: 430

28 Hadrovics im takoder pridaje veliku pozornost. (HADROVICS 1985: 91–102).

29 »Im Slawischen sind die Präfixe in historischer Zeit mit den Verben bereits so fest verbunden, daß sie in keinem Fall trennbar sind... Im Ungarischen sind alle Verbalpräfixe trennbar, alle können vor und nach dem Verb stehen.« HADROVICS 1985: 91

30 Prilog *proč* dolazi uz glagole kretanja kao oznaka odmicanja od mjesta, npr. *M'ekni se pr'oč!* »Makni se odavde!« *X'oj pr'oč ud i'ega!* »Makni se od njega!«. Slično značenje i upotrebu ima i prilog *fkr'ej*: *Fkr'ej 'idi!* »Makni se!« Oba priloga odgovaraju čakavskom prilog *ča* i njemačkom *weg*.

31 »So trachtete der Slawe in Nachahmung des fremden Musters den ohnehin schon präfigierten Verben pleonastisch noch ein Adverb hinzuzufügen, um Form und Bedeutung des Vorbildes möglichst genau wiederzugeben.« HADROVICS 1985: 91

–*d'atij pr'jek* »tužiti«: *S'am mi pre'oraj z'emlju, te b'om d'ou pr'ik!* »Tužit ću te ako mi preoreš zemlju!«

–*d'atij pr'oć* »riješiti se nečega; prodati«: *D'olij smu pr'oć kr'avu.* »Prodali smo kravu.«

–*d'etij sk'up* »sastaviti«: *Št'o ih je s'am d'eu sk'up!* »Tko li ih je samo sastavio«; *D'a budu d'elij sk'up t'o maš'inu?* »Kad će sastaviti taj stroj?«

–*g'orij br'atij* »uzimati ozbiljno (k srcu) što je netko rekao«: *N'ej si g'orij br'atij k'aj ti 'on guv'orij.* »Nemoj uzimati srcu što ti on govori.«

–*itij naz'oj* »vratiti se«: *Idij naz'oj i b'ole sk'opaj.* »Vrati se natrag i bolje iskopaj.«

–*jem'atij se d'olij* »fotografirati se«: *M'oram se itij d'olij j'emat za l'ičnu k'ortu.* usp. *jem'atij (d'olij)* u drugoj skupini

–*v'un r'ečij (p'itati)* »otvoreno reći (pitati)«: *J'o bum t'o v'un r'ekla (p'itala).* »Ja ću to otvoreno reći (pitati).«

–*z'etij š'irum* »raspremiti«: *Išće smu n'je z'elij š'irum d'aruve.* »Još nismo raspremili darove.«

–*z'itij v'un* »izaći; izvući se iz neugodne ili zamršene situacije«: *Z'išeu je m'a-lu v'un.* »Izašao je.«; *Veleč'asnij k'aj g'ojt guv'oriju, nav'jek z'ideju v'un.* »Velečasni uvijek uspije smisleno završiti svoju rečenicu.«

Glagol *z'itij* bez odvojenog prefiksa ima sasvim drugo značenje: *K'ak je t'o s'e z'išlu?* znači »Kako je to sve završilo?«

b) primjeri sveza gdje prilog ima pleonastički značaj jer se može izostaviti bez posljedica za značenje

–*d'atij (n'uter)* »staviti npr. novac u banku, dati zamolbu...«: *D'olij smu p'eneze (n'uter) v b'anku. D'olij smu (n'uter) m'olbu za p'osla.*

–*x'itijij (v'un)* »izbaciti«: *X'itijij su (v'un) ga s p'osla.* »Izbacili su ga s posla.«

–*itij (pr'oć)* »odmaknuti se«: *Idij (pr'oć) ud m'ene.*

–*jem'atij (d'olij)* »skidati od nekog iznosa«: *J'emleju mi (d'olij) ud pl'oće.*

–*m'eknutij se (fkr'ej)* »maknuti se«: *M'eknij mi se (fkr'ej) z j'oćij!*

–*p'astij (d'olij)* »pasti«: *Pr'eveć se f'oljš, buš v'eć 'opau (d'olij).* »Previše se hvatliš, već ćeš propasti.«, *J'oku je 'opau (d'olij) ud d'a se v'rnuju z b'olnice.* »Jako je oslabio otkako se vratio iz bolnice.«

–*pus'ečij (v'un)* »posjeći«: *Ka n'aš pus'jekeu kr'uzu (v'un)!* »Pazi da ne posiješ kukuruz!«

–*put'ečij (g'orij)* »izvući«: *Put'egnij (g'orij) z'otijka!* »Izvuci čep.«

–*put'ečij (v'un)* »izvući«: *Put'egnij (v'un) št'ekera.* »Izvuci utikač.«

–*v'rnutij se (naz'oj)* »vratiti se«: *V'rnulij su se (naz'oj) s p'ola jer je p'oćeu itij d'iešč.*

–*z'etij (v'un)* »izvaditi«: *Z'emij p'eneze (v'un) z b'anke.* »Uzmi novce iz banke«

–*z'itij (v'un) N'emre z'itij (v'un) s t'ieš tešk'oć.* »Ne može se izvući iz tih teškoća.« – usp. *z'itij v'un* u prvoj skupini

9. Semantička adaptacija hungarizama

9.1. Prelazak velikog broja hungarizama s neprovedenom suvremenom sekundarnom semantičkom adaptacijom u pasivni leksik

Standardni je jezik velik broj hungarizama s neprovedenom suvremenom sekundarnom semantičkom adaptacijom uspio gotovo sasvim potisnuti u pasivni leksik najstarijih stanovnika, što znači da će vrlo brzo nestati. Među njima je veliki broj hungarizama s pretpostavljenom nultom semantičkom ekstenzijom, tj. nepromijenjenim značenjem strane riječi modela³². Žagar–Szentesi ističe da se nulta semantička ekstenzija kod mnogih hungarizama može samo uvjetno pretpostavljati jer se ne može pouzdano utvrditi koliko je značenja dotični model imao u jeziku davatelju u trenutku preuzimanja – bez obzira što današnji mađarski oblik iste riječi u standardnome mađarskome ima samo jedno, jasno određivo značenje. (ŽAGAR–SZENTESI 2003: 126)

Hungarizmi koji nestaju mogu se podijeliti na dvije skupine:

a) hungarizme koji u govoru Goričana imaju odgovarajuće ekvivalente hrvatskog podrijetla (bilo starih kajkavskih leksema, bilo leksema koji su prodrli iz standarda i fonološki i morfološki se adaptirali³³), npr. *b'otruviti* (**bátorit**) »bodriti, tješiti«, *c'intur* (**cintorom**) »groblje«, *č'onta* (**csont**) »kost«, *f'orguf* (**forgó**)³⁴ »vir«, *j'apa* (**apa** »otac«) »otac«, *japica* (**apa** »otac«) »djed«³⁵, *j'ezery* (**ezer**) »tisuća«³⁶, *jezer'ača* (**ezer** »tisuća«) »novčanica od tisuću novčanih jedinica«, *k'orčuła* (**korcsolya**) »klizaljka«, *'ovuđa* (**óvoda**) »dječji vrtić«, *p'ék* (**pék**) »pekar«, *vad'os* (**adász**) »lovac«

b) hungarizme koji označuju one denotate koji nestaju zbog izmijenjenog načina života, npr. *b'aga* (**bagó**) »duhan za žvakanje«, *č'alí* (**csalé**) »ukoso, nakri-vo«) »uzvik kojim se konjima i kravama naređuje da zaokrenu desno kad vuku

32 »NULTA SEMANTIČKA EKSTENZIJA (Zero Semantic Extension) javlja se kada značenje engleske posuđenice replike, pošto se integrirala u sustav jezika primaoca, ostaje nepromijenjeno i potpuno odgovara značenju engleske riječi modela. To se osobito odnosi na izraze koji se ograničavaju na jedno uže specijalizirano područje.« FILIPOVIĆ 1986: 161

33 »Hungarizmi koji su dio današnjeg standarda (*bunda, cikla, gulaš, lepinja, šator* itd.) često su jedini označitelji dotičnog pojma, stoga su i funkcionalno obogatili hrvatski leksički fond, dok je kod supstandardnih hungarizama – upravo zbog nedostatka adekvatnih jezičnih potvrda i rječnika – teško utvrditi radi li se o riječima za značenje kojih dotada nije bilo drugih označitelja u dotičnom idiomu, ili su ti hungarizmi tzv. luksuzne posuđenice (Nyomárkay 1993: 113) koje su samo sinonimi već postojećih oblika.« ŽAGAR–SZENTESI 2003: 125

34 *forgov* 'längliche Sandinsel', Beleg nur in AkRj. Et – Ung. *forgó* 'Wirbel', 'Wasserstrudel', substantiviertes Part. Präs. von *forgo* 'sich drehen', 'kreisen'. Die Namenübertragung auf Sandinsel erklärt sich damit, daß bei Sandbänken im Fluß meistens Wirbel entstehen. HADROVICS, 1985: 236.

35 Taj se leksem danas koristi isključivo za starije pradjedove. Nezamislivo je da se neki »novopečeni« djed nazove *j'apicum* ili novopečeni otac *japom*.

36 Broj *j'ezery* (**ezer**) istisnut je od *x'ílade*. Najstariji ga još upotrebljavaju u afektivnijim iskazima: *J'ezery p'ot sam j'i r'ėkeu ka n'a 'išla t'o!* »Tisuću puta sam joj rekao da ne ide tamo!« *'Išče ga j'ezery l'et v H'rvatskij n'a pam'eti!* *T'isuča* se još nije šire udomačila u govoru Goričana, pa ni kod najmladih govornika. Uz imenicu *xílád'arka* »novčanica od tisuću novčanih jedinica« najstariji upotrebljavaju i imenicu *jezer'ača*.

kola«³⁷, *č'iga* (**csiga**) »kotur na zdencu«, *kep'ēiek* (**köpönyeg**) »vojnički plašt«, *ket'ēš* (**kötés**) »zavežljaj; pletivo«) »mjera za duhan«, *k'iš b'iruf* (**kis biró**) »seoski bubnjar«, *mej'arijuš* (**május**) »svibanj«) »noćna zabava u šumi koja se organizirala u svibnju«.

Većina je hungarizama koji imaju odgovarajuće ekvivalente hrvatskog podrijetla s njima supostojala u govoru Goričana i prije prodora standarda (*c'intur / gr'obje, č'onta / k'ost, f'orguf / v'ir, j'apa / j'otec, vad'os / l'ovec*), no tek je široka ekspanzija standarda potisnula to supostojanje u korist domaćih kajkavskih riječi. Vrlo je začudno sa stajališta jezične ekonomije što se toliki broj istoznačnica zadržao do danas bez ikakve političke prisile. Objašnjenje vjerojatno leži u činjenici koju ističe Žagar–Szentesi: »Pritom je socijalni karakter dodirivanja dviju jezičnih zajednica bio sasvim neposrednog i lokalnog tipa, dakle govornici su mahom bili u stvarnim kontaktima kroz svakodnevne životne situacije (za razliku od dodirivanja hrvatskog jezika s engleskim ili francuskim, na primjer).« (ŽAGAR–SZENTESI: 2003, 124.)

Malo je hungarizama koji bez obzira što kod njih nije provedena suvremena sekundarna semantička adaptacija i što su prihvaćeni ekvivalenti hrvatskog podrijetla i dalje postoje kao dio aktivnog leksika većine ispitanika:

a) Replike vezane uz model **beteg** dobro se čuvaju zbog eufemističkog prizvuka spram leksema vezanih uz *b'olest*, pa čak i kod onih najmladih: *b'etek, bet'ežen, betež'n'ica, betež'n'ik, betež'uvati, zbet'ežati*.

b) Neki se hungarizmi sa zadovoljavajućim hrvatskim zamjenama čuvaju samo u frazemima. Ako nekoj djevojci kažemo da je *l'ēpa k'aj b'oba*, mogla bi se najutiti jer bi prema pravilu da svako 'o potječe od *a*, mogla zaključiti da smo je usporedili s babom. No *b'oba* je ovdje hungarizam i znači »lutka« (**baba** »dojenče; lutka«). Postoji i frazem *med'vena b'oba* »lutka od licitara«. Hungarizam *f'ēla* (**féle**) hrvatska riječ *v'rsta* još nije posve istisnula u polufrazeologiziranim svezama: *B'ilu je na sv'atima xr'one s'ake f'ele*. »U svatovima je bilo hrane svake vrste«; *J'ega t'am s'ake f'ele l'udi*. »Ima ondje ljudi svih vrsta.«

c) Imenica *tuč'ēr* (**tölcsér**) »lijevak« dobro se čuva zbog pučke etimologije s glagolom *teći*.³⁸

9.2. Suvremena sekundarna adaptacija kao način čuvanja hungarizama u aktivnom leksiku³⁹

9.2.1. Pretežna upotreba hrvatske riječi umjesto posuđenice i nestanak denotata koji ona označuje ne mora nužno značiti njezin nestanak. Ona se može odr-

37 U Štrigovi je zabilježen oblik *č'p*

38 Ung. *tölcsér*, dial. *töcsér*, *töcsir* 'Trichter', seit etwa, 1405, abgeleitet aus *tölt* 'gießen'. Die skr. Formen *točer* u. *točir* entsprechen ung. *töcsér* u. *töcsir*; *točijer* ist eine bewußt jekavisierte Form wie *saltijer* zu *psaltir*; *točar* ist in Anlehnung an das Suffix *-ar* entstanden. – Verknüpfung mit *tok* (Skok) hat nur volksetymologischen Wert. HADROVICS, 1985: 505–506.

39 Žagar–Szentesi ističe iznimno velik broj modifikacija izvornih značenja kod hungarizama u odnosu na ostale posuđenice: »Premda se u opisivanju semantičkih promjena u našem cjelokupnom istraživanju najviše usredotočujemo na promjene u ekstenziji značenja, u vezi s maderskim posuđenicama mora se upozoriti na velik broj primjera kod kojih su modificiranja

žati tako da zadrži za sebe barem dio semantičkog polja koje je prije imalo ili da proširi svoje značenje. Naime, smanjena učestalost upotrebe posudenice do-
vodi do labavljenja intenziteta i preciznosti njezinoga značenja, a to otvara pro-
stor novim sekundarnim adaptacijama proširenjima ili suženjima njihova zna-
čenjskoga polja. To novo značenje najčešće je derogacija u odnosu na staro⁴⁰, no
ima primjera ostanka na nultom stadiju neutralnog značenja ili smanjenja stu-
pnja derogacije.

9.2.2. Primjeri za derogaciju (pogoršanje) značenja:

–*b'oc* (m.) (**gombóc** »valjušak«) – Izostavljanjem prvog dijela hungarizma
gumb'oc dobivena je imenica *b'oc* koja ima značenje: »krpice od tijesta koje se
stavljaju u juhu«. U tom značenju kod mladih ispitanika potiskuje ju hrvatska
riječ *k'rpice*. Hungarizam mladi ispitanici još često upotrebljavaju u frazemu
b'itij k'ak b'oc »ispasti pregust, a premalo rahao – o kolačima, kruhu« (*Kul'oc*
je k'ak b'oc).

–Imenica *b'ota* (**bot** »štap, batina«) kod starijih ispitanika znači »svaki duži
okrugli komad drveta, bez obzira je li obraden ili slučajno naden u prirodi«.
Kod mladih ispitanika taj je hungarizam suzio značenje na »duži okrugli neo-
bradeni komad drveta slučajno naden u prirodi«. Za obradeni duži okrugli ko-
mad drveta upotrebljava se imenica *št'ap*. Stariji bi rekli *X'oda z b'otum*. »Hoda
sa štapom.«; *Z b'otum na r'it dub'iš!* »Batinom ćeš dobiti po stražnjici!«, a mla-
di *X'oda s št'apum*; *S št'apum te pu r'itij naļ'uplem!* Imenicu *batina* ispitanici
ne koriste.

–*č'iga* (**csiga**) »kotur na zdencu«; *č'iga* »nešto tako loše napravljeno da će
se odmah srušiti« Pejorizacija leksema *č'iga* ostvarena je promjenom *i* > *i^e*⁴¹.
Taj je novi oblik potvrđen u frazemu *č'i^ege d'i^ela* »ironični komentar nekome
tko slaže nešto za što je vidljivo da će se srušiti – uludo gubiti vrijeme«. Taj
frazem upotrebljavaju i mladi ispitanici.

–*č'onta* (**csont** »kost«) – Kod mladih ispitanika značenje toga leksema suzilo
se na životinjske kosti, i to u kontekstu jela: *S'ame č'onte sam d'obiju na ub'e-*
du. »Same kosti sam dobio na ručku.« *X'itij p'esu č'onte!* »Baci psu kosti!«

značenja po ekstenziji popraćena karakterističnim promjenama i u drugim vidovima značenja
– prije svega pejorizacijom ili meliorizacijom, odnosno metonimijskim/metaforičkim modifika-
cijama izvornog značenja. Čini se da je omjer takvih miješanih adaptacija u korpusu hungari-
zama prilično velik u odnosu na posudenice iz drugih jezika obuhvaćenih ovim istraživa-
njem.« ŽAGAR-SZENTESI 2005: 76.

40 »Semantička analiza te promjene značenja u jednom jeziku pokazala je da je pejorizacija, tj.
razvoj prema pogoršanju značenja, vrlo česta (pa su je neki semantičari povezivali s temelj-
nom tendencijom razvoja), dok je poboljšanje značenja mnogo rjeđe (jer se u mnogim slučaje-
vima radi samo o smanjenju stupnja pejorizacije, ali se ne prelazi nulti stadij neutralnog zna-
čenja).« FILIPOVIĆ 1986: 160

41 U govoru Goričana postoji još nekoliko parova istorodnih leksema koji se razlikuju po fonemi-
ma *i* / *i^e*: *v'inec* »pogrebni vijenac« / *v'i^enec* »ukrasni vijenac u sve druge svrhe osim pogreb-
ne«; *t'iratij* »tjerati« / *t'i^eratij* »utjerivati dugove«.

–*gumb'oc* (**gombóc** »valjušak«) »okruglice od grisa koje se stavljaju u juhu«
– Osim temeljnog značenja iz kulinarstva za koje se danas upotrebljava imenica *kr'uglića*, *gumb'oci* su čirevi koje ljudi dobivaju zbog loše higijene nakon vršenja velike nužde. Posebice je to bilo nekada kad su se često upotrebljavali okomci od kukuruza umjesto toaletnog papira.

–*x'adnač* (**hadnagy** »poručnik«)⁴² – To je primjer gdje je termin iz vojnog nazivlja (kojeg se sjećaju samo najstariji ispitanici) očuvan samo u svadbenom kontekstu: *x'adnač* je sudionik svatova koji poslije ponoći pleše ples *z'ele* kojim se provjerava da mladenka nije hroma.

–*j'apatīca* (**apáca** »časna sestra«) – U pozitivnom i neutralnom kontekstu upotrijebit će se poimeničeni pridjev *č'asna*. Hungarizam *j'apatīca* danas se upotrebljava isključivo u negativnom kontekstu: *D'išla je med j'apatīce*. »Otišla je u samostan.« (ispitanik se negativno odnosio prema konkretnom primjeru); *Drži se k'aj j'apatīca*. (frazem u značenju »pravi se poštena, a nije«), *V'eč i j'apatīce v'oziju 'auṭa*. (automobili se ispitaniku čine nečim neprikladnim za povučeni život redovnica).

–*kan'os* (**kanász** »svinjar«)⁴³ – Čuvara svinja više nema, a stari se mađarski leksem sačuvao kao rijetko prezime ili nadimak u značenju »krajnje siromašna i zaostala osoba« tako da je značenje »čuvar svinja« gotovo i izgubljeno. Mađarski korijen **kan* sačuvan je u imenici *kanž'or* »nerast«, ali tek od Podturna na zapad Medimurja, dok se u govoru Goričana, cijelom donjem poddijalektu i slovenskom književnom jeziku koristi domaća riječ *mar'ostec* (promjena *n > m*). Leksem *kanž'or* koristi se i u slovenskom Prekomurju.⁴⁴

–Leksemi vezani uz model **pajtás** »prijatelj« također su dio aktivnog leksika svih ispitanika: *pajd'oš*, *pajdaš'ica*, *pajdaš'ija*, *pajd'ošiti se*, *spajd'ošiti se*. No kod starijih ispitanika nema razlike između *prij'ateļa* i *pajd'oša*. Za mlade ispitanike navedeni hungarizmi suzili su značenjsko polje na odnos površnijeg druženja, najčešće mladih ljudi, dok se leksemi vezani uz imenicu *prij'ateļ* upotrebljavaju za izražavanje dublje povezanosti među ljudima.

–*Š'imek* (**Sümeĝ**) – Naziv grada iz zapadne Mađarske sačuvan je u blago pogrdnom frazemu: *'Idi v Š'imek!* što odgovara domaćem izričaju *'Idi v r'it!* Najstariji ispitanici sjećaju se da je taj grad za vrijeme 2. svjetskog rata bio centar ustrojavanja vojničkih jedinica i zbog toga određite brojnih regruta iz Medimurja koje su tamo dovozili vlakom.

42 Ung. *hadnagy* 'Befehlshaber, Kommandant', (heute) 'Leutnant' HADROVICS, 1985: 250

43 Ung. *kanász* 'Schweinehirt'; – sichere Belege seit 1589 (TESz), abgeleitet aus *kan* 'Eber' mit dem Suffix der Berufsamen *-ász*, *-ész*, wie *halász* 'Fischer', *vadász* 'Jäger', *kertész* 'Gärtner'. Ursprungs des Grundwortes nicht geklärt. HADROVICS 1985: 290

44 *kanžar* (m), g *kanžarja* »veper«, merjasec (pkm.), dial. tudi *koužar*, *konžar*, *kanžour* (gradivo za LAS). Gotovo izposojeno iz neke mađ. izvedenke apel. *kan* »praščić, zvodnik, dedec«. BE-ZLAJ 1982: 16

–*vel'ęstıvatı̄* / *ver'ęstıvatı̄* (**virraszt, verraszt** »bdjeti, stražariti«)⁴⁵ – Značenje je ovoga glagola »bdjeti uz mrtvaca«. Danas pokojnici više ne leže kod kuće i nema noćnog bdjenja nad njima pa se ovaj glagol uglavnom upotrebljava u pejorativnom značenju »predugo se negdje zadržavati i pridavati veliku pažnju nečemu čemu ne bi trebalo«: *K'aj buš t'am vel'ęstıval? B'aš te j'õku tr'ębaju!* »Nemoj se tamo zadržavati. Baš te jako trebaju!«; *N'ej mı t'u vel'ęstıvatı̄! 'Imam p'osla.* »Nemoj se tu zadržavati! Imam posla!«

9.2.2.1. Tendencija k derogaciji kod imenica koje u N jd. završavaju na –uš

Imenice koje u N jd. završavaju na –uš⁴⁶ brojne su u govoru Goričana. Kod jednih se imenica radi o hungariziranom latinskom sufiksu –us, npr. *katek'izmuš* (**katekizmus**) »katekizam«, *k'oruš* (**kórus**) »kor«, *pleb'õnuš* (**plébános**) »župnik« »svećenik«; kod drugih o derivativima nastalim od imenske osnove + sufiks –s [š] za tvorbu pridjeva, a kojemu često prethodi tzv. spojivni samoglasnik, npr. *f'okuš* (**fokos**) »sjekira; češagija; razmetljivac; vrsta čekića; palica starješine na svadbi« »palica starješine na svadbi«; »grubo obrađeni duguljasti komad drva za pomoć u hodanju koji imaju jako siromašni ljudi koji ne mogu kupiti pravi štap za hodanje«, *š'ipuš* (**sípus**) »frulaš«, *t'uruš* (**túró**) »svježi sir« »sušeni sir s paprikom«; a kod trećih o dodavanju toga završetka na domaće imenice, npr. *klat'oruš* »skitnica«, *c'ijnkuš* »zvono s najtanjim zvukom koje zvuči kad umre dijete«. Replici *'inuš* »najmladi šegrt« odgovara mađarski model **inas** (»mladić; štitonoša; sluga; šegrt«) u kojem završni suglasnik –s [š] pripada korijenu.

Većina je imenica koje završavaju na –uš još dio aktivnog leksika, npr. *c'ijnkuš*, *f'õduš* »gradilište«, *g'acıuš* »bagrem«, *g'ustuš* »okus«, *j'õlnuš* »zavidnik«, *katek'izmuš*, *klat'oruš*, *k'oruš*; *p'ašuš* »putovnica«; *pleb'õnuš*, *sl'õtkı̄ j'õnuš* »koper«, *t'uruš*. Rjeđe su takve imenice prešle u pasivni leksik, npr. *'arkuš* »arak« (potisnula ju je imenica *'arek*), *gul'õmbuš* »dječji metak od kudjelje«; *'inuš*, *kl'õruš* »ogrlica«, *mej'arijuš*, *š'ipuš*.

Zanimljiva je distinkcija ostvarena sufiksom –uš u paru imenica *č'iga* i *č'iguš* (**csiga** »kotur na zdencu«). *č'iga* je kotur na zdencu, a *č'iguš* zvrk (*Vrt'i se k'aj č'iguš*).

Kod mnogih imenica na –uš vidljiva je tendencija k derogaciji:

45 Ung. *virraszt, verraszt* 'wachen', kausative Bildung zu *virrad* 'es dämmert, der Morgen bricht an', beides abgeleitet aus der finn.–ugr. Wurzel *vil-, vir-*, aus der auch *világ* 'Licht, Welt' und *virág* 'Blüte, Blume' stammen; *virrasztó, verrasztó* 'Wächter' ist das Part. Präs. zu *virraszt*, schon früh substantiviert und auch als PN reichlich belegt.

46 Hadrovics tvrdi da su hrvatski hungarizmi na –uš tipičniji za sjeverozapadno, kajkavsko područje i starija razdoblja mađarsko–hrvatskog (kajkavskog) dodira, dok je sufiks –oš tipičniji za područja u kojima je stanovništvo kasnije došlo u intenzivniji dodir s mađarskim jezikom, kao što su Slavonija, sjeverna Srbija i Vojvodina (nekadašnja južna Ugarska). HADROVICS 1985: 64 Zbog neutralizacije *u* i *o* u nenaglašenoj poziciji, teško je utvrditi radi li se u govoru Goričana o sufiksu –oš ili –uš, a i mađarsko–hrvatski kontakti su u Medimurju znatno veći nego u drugim dijelovima sjeverozapadne Hrvatske.

–*fīšk'arijuš* (**fiskárius** »odvjetnik«) – U značenju »odvjetnik« imenica *advu-k'at* potpuno je potisnula hungarizam *fīšk'arijuš*. Danas taj hungarizam znači: »onaj koji se razmeće učenošću; mudrijaš« (*D'išeu se v'učit za fīšk'arijuša*. – Ispitanik nije htio reći da se netko upisao na pravni fakultet, već je iskazao zavist prema onomu tko ima mogućnost školovati se; '*Ōn tī je pr'ovi fīšk'a-rijuš*. »On je pravi mudrijaš.«).

–*x'okuš* / *f'okuš*⁴⁷ (**fokos** »sjekira; češagija; razmetljivac; vrsta čekića; palica starješine na svadbi«) – Od značenja potvrđenih u mađarskom jeziku (sjekira; češagija; razmetljivac; vrsta čekića; palica starješine na svadbi) u Goričanu je potvrđeno samo ono iz svadbenog konteksta, i to samo od najstarijih ispitanika. U međuvremenu je značenje te imenice derogiralo: »grubo obrađeni duguljasti komad drva za pomoć u hodanju koji imaju jako siromašni ljudi koji ne mogu kupiti pravi štap za hodanje« – *klex'piku*«.

–*k'etuš*, *ket'ušiti* se (**kettős** »suradnik; drug«) – Kod starijih ispitanika značenje te imenice i glagola tvorenog od nje povezano je sa suradnjom u neutralnom smislu. Za mlade ispitanike ta su značenja derogirala u pravcu suradnje u nekom sumnjivom poslu, čak i zabranjenom ljubavnom odnosu (*T'e dv'p su ket'uši*. »Ta dvojica tajno surađuju.«; '*Unda si je n'ašeu sv'oje k'etuše i v'e t'ira š'efta*. »Onda je našao svoje suradnike i sada vodi posao.«; '*Oni se ket'ušiju*. »Oni tajno održavaju ljubavnu vezu.«).

Ti su leksemi najvjerojatnije nastali od mađarskog priloga / imenice *kettos* »dvostruko, duplo« / »blizanac«. Hadrovics kaže da u mađarskom jeziku nema potvrde za značenje koje bi išlo u pravcu zajedničke akcije ili druženja⁴⁸, no nije teško povezati blizance i dvostrukost sa zajedništvom. Mala je vjerojatnost da su ti leksemi nastali od germanizma 'die Kette' »lanac«⁴⁹ iako nas i lanac može asociirati na povezanost.

–I imena svetaca na –*uš* derogirala su svoje značenje. Sveti se Vincent danas više ne slavi u puku, a spominje se samo u frazemu *T'ak si k'aj Vič'encijuš*. »Jako si mršav.«

Za svetog Nikolu samo najstariji govornici govora Goričana koriste mađarski oblik *Mīkl'oš* (**Miklós**): *D'eni si č'izmu na u'bl'ok ka tī Mīkl'oš n'ekaj du'p'ese*. Za blagdan svetog Nikole koristi se imenica *Nīku'l'īe*, no kad se pripovijeda o nekadašnjem običaju da se na taj dan tuku i plaše djeca, koristi se stari oblik

47 Promjena *f > x* česta je u Goričanu i Prelogu, npr. *m'ėxki* / *m'ėfki*, *l'ėxki* / *l'ėfki*, *žm'ėxki* / *žm'ėfki*, *ž'oxki* / *ž'ofki*.

48 Ung. *kettos* 1. 'zweifach, doppelt'; 2. (Subst.) 'Zwilling'. Lautform und Schreibweise (bei *Bel kettus*) lassen keinen Zweifel über die ung. Herkunft des Wortes zu, auffallend ist jedoch, daß die Bed. 'socius, sodalis' im Ung. nirgends nachweisbar ist; dafür wird das aus dem Slaw. übernommene *társ* gebraucht, so auch an den oben angeführten Bibelstellen. HADROVICS 1985: 307

49 Blažeka je u prijašnjim radovima mislio da je riječ o germanizmima: »Leksem *k'eti'na* u značenju 'lanac' (**die Kette**) nitko više ne koristi. No ostao je u frazemu *Tr'eba te sv'ezati na k'ė-tinu*. koji se kaže djetetu koje je nestašno.« BLAŽEKA 2001: 12

Mìkl'oševu: Na *Mìkl'oševu* su *x'odalì d'ècu b'it*. Zbog toga možemo reći da je imenica *Mìkl'oševu* derogirala svoje značenje jer se ne koristi u kontekstu darivanja djece već u kontekstu njihova plašenja.

Čak se i Isus Krist u mađarskom obliku *J'èzuš Kristuš* (**Jézus Krisztus**) koristi u derogiranom značenju: *K'aj J'èzuš je*. (o bradatom čovjeku duge kose⁵⁰); *J'è tì je 'on pr'ovì kr'istuš!* (misli se negativno); *K'aj buñ s t'èma k'ristušìma t'j'eden dn'i d'èlau?* Vjerojatno se kod *kr'istuša* radi o skraćivanju iz bacivanjem prefiksa od *'Antìkr'istuš*.

9.2.3. Primjeri za smanjenje stupnja derogacije značenja:

Za amelioraciju Filipović kaže da je vrlo rijetka i da se u mnogim slučajevima radi o smanjenju stupnja pejorizacije, ali da ne prelazi nulti stadij neutralnog značenja (FILIPOVIĆ 1986: 160). To se može reći i za sljedeće primjere iz govora Goričana.

-berl'onduvati (**bolond** »lud, budalast«) – Taj je glagol nastao od mađarskog pridjeva i imenice *bolond* koji je slavenskog podrijetla⁵¹. Mladi ga ispitanici upotrebljavaju u značenju »govoriti bez stanke« (*St'olnu je berl'onduvala ka sam n'èem'ogla d'ojtì du r'èèu*) što je smanjenje pejorativnosti prema značenjima iz mađarskog jezika i potvrđama starijih ispitanika koja su povezana s ludošću i besmislenošću onoga što se govori. Sekundarno *r* kao pojačavatelj onomatopejičnosti u tom glagolu postoji još i u Prelogu, dok je u srednjem poddijalektu (npr. Podturen, Vratišinec) uobičajeniji oblik koji čuva korijen iz mađarskog jezika: *bul'onduvati*.

-čal'oren (**csalárd** »varljiv«)⁵² – Kod starijih ispitanika značenje toga pridjeva slično je kao i u mađarskom jeziku: »podmukao, prijetvoran«. Kod mladih ispitanika znatno se smanjilo njegovo negativno značenje i suzio kontekst uporabe: *čal'orne* su one žene, obično starije, ako ne govore puno, ali kad progovore, rado upućuju »otrovne strelice« na račun drugih.

-xìtv'olen (**hivtelen; hitvány** »sraman, nečastan; jadan«)⁵³ – Za taj pridjev Hadrovics kaže da je u hrvatskom jeziku zabilježen samo kod Pergošića, i to u značenju za moralnu iskvarenost (*na steguvanje i pokaranje hudih diel hitvâl-*

50 Rekao je to jedan ispitanik za varaždinskoga gradonačelnika dr. Ivana Čehoka.

51 Ung. *bolond* 'verrückt, närrisch, Narr'; – ; als Substantiv 'Narr', seit etwa 1372 belegt, als Adjektiv 'närrisch, unvernünftig' seit 1381. Slawisches Lehnwort < *blqdB*. HADROVICS 1985: 152–153.

52 Ung. *csalárd* 'falsch, trügerisch, betrügerisch' (seit etwa 1372), ein Derivat des Verbs *csal* 'betrogen, hintergehen' (TESz, vgl. auch *čalovati*). Bei der Übernahme erhielt das Wort die Adjektivsuffixe *-n* und *-ljiv*; *čalar* wurde als vermeintliches Grundwort zu *čalaren, čalariv* zurückgebildet. HADROVICS, 1985: 173–174

53 Entweder ung. *hivtelen* 'untreu', wie es Kadlec (Perg 264) deutet, oder *hitvány* 1. 'mager, schwächlich, schlecht, erbärmlich, fehlbar'; 2. 'böse, niederträchtig'. Wegen Mangels an anderen Belegen beide Deutungen unsicher. HADROVICS 1985: 265

nih ljudi Perg 21), a to je značenje potvrđeno i u govorima pomurskih Hrvata. Stariji ispitanici iz Goričana nisu potvrdili upotrebu u kontekstu moralne iskvarenosti, već samo slaboga fizičkoga razvoja, i to za ljude, životinje i biljke (*Xiṭv'olna d'ęca sų se skr'ivala v x'iži*. »Bolesna su se djeca sakrivala u kući.« – Misli se na djecu s osobitim potrebama od rođenja; *'Ak je t'ęle b'ilu xiṭv'olnu, pr'odali smų ga*. »Ako je tele bilo bolesno od rođenja, prodali smo ga.«; *'Ak sų se n'ę puḃr'ale zl'atięe, kalamp'ęer je b'iu xiṭv'olen*. »Ako se nisu pokupile krumpirove zlatice, krumpir je bio vrlo sitan.«). Kod mladih ispitanika taj je pridjev ograničen samo na poljoprivredni kontekst.

–*šč'apiti* (**csap** »udariti«) – Kod starijih ispitanika *šč'apiti* i *vudr'iti* su isto značnice (*M'oraų si f'ęjst šč'apiti pu dr'ęvi ka se rash'olila*). Kod mladih ispitanika glagol *šč'apiti* i dalje znači »udariti«, ali vrlo blago, i to u nekom šaljivijem kontekstu (*Šč'apila sam ga pu r'oki duk me št'ęu p'ętati*. »Udarila sam ga po ruci kad me htio dirati.«; *Šč'apiju ix je klex'ęikųm duk sų ga s'rdili*. »Udarilo ih je štapom kad su ga ljutili.«). Za ozbiljno udaranje upotrijebit će se glagol *vudr'iti*.

Umetanjem *š* u mađarsku osnovu došlo je do homonizacije s glagolom *šč'a-piti*: 1. »dohvatiti nešto *šč'apųm* – napravom za obiranje voća: *K'omaj sam šč'apiju 'onu l'ępu j'abuku*. »Jedva sam dohvatio onu lijepu jabuku. » 2. »uhvatiti: *Šč'apili sų ga pułić'ajęi duk je kr'au d'va*. »Uhvatili su ga policajci dok je krao drva.«

–*t'olvaj* (**tolvaj** »razbojnik, otimač«)⁵⁴ – U današnjoj upotrebi toga leksema vidi se znatno poboljšanje značenja u odnosu na ono nekadašnje. Kod starijih ispitanika potvrde idu u pravcu neradnika, lopova, skitnice, pa čak razbojnika (slično kao u mađarskom jeziku), dok je za mlade ispitanike *t'olvaj* neka vrsta šaljivčine i obješenjaka.

9.2.4. Primjeri za proširenje ili suženje značenja koje nije derogacija značenja ili smanjenje pejorativnosti:

–*xei'ovati* (**henyél** »jenjavati«) – Od općeg značenja »jenjavati« koje se nekad koristilo u svim kontekstima (*Sn'ęek xen'ovle; P'osle r'ata je b'iu v'ęlki gl'ęt, a 'unda je puḃm'alę 'ipak xei'oval*.«), značenje toga glagola suzilo se samo na jenjavanje fizičke boli: *Z'op puḃm'alę xei'ovle*. »Zubobolja polako prestaje.«; *Gl'ęva xei'ovle*. »Prestaje glavobolja.«

–*pleb'onuš* (**plébános** »župnik«) – Replika *pleb'onuš* danas je suzila svoje značenje u odnosu na ono nekadašnje. Za starije ispitanike *pleb'onuš* je isključivo župnik, kao i u značenju mađarskog modela. Za mlade je ispitanike značenje te replike »svećenik općenito: *'Ide za pleb'onuša*. »Uči za svećenika«;

54 Ung. *tolvaj*, früher *tulvoj*, *tolvoj* 'Dieb', als Adj. 'diebisch'; belegt seit 1214, unbekanntem Ursprungs. HADROVICS, 1985: 509–511

V'eč i pleb'õnuš'i pl'ešeju z ž'eñami. »Već i svećenici plešu sa ženama.«; *D'ešet pleb'õnuš'i mu je b'ilu na spr'evuđu.* »Deset mu je svećenika bilo na sprovodu.«

–*t'ok, t'okica* (**tok** »futrola«) – Imenica **tok** nekada je značila »futrola«. Tok je danas samo pernica za školu (*Zg'ubiju sam t'oka v šk'oli; K'upi mi n'õvuga.*). Sufiksom –*ica* tvorena je imenica *t'okica* koja ima nekadašnje značenje imenice *t'ok*, a to je futrola općenito: *D'e mi je t'okica za č'õle?; 'Imam t'okicu za m'o-bitel.*

9.3. Primjeri zanimljivijih primarnih i starijih sekundarnih semantičkih adaptacija:

–*ajendek* (**ajándék** »dar, poklon«) – U govoru Goričana hungarizam *'ajendek* suzio je značenje od dara i poklona općenito na nagradu koja se daje nekome za pruženu pomoć u nekom poslu iako se nije ništa tražilo.

–*b'õčkur* (**bockor** »opanak«) – Značenje toga hungarizma derogiralo je od opanaka i sandala isključivo prema značenju »stare iznošene cipele koje se obuvaju isključivo za polje ili blato«: *B'uj si b'õčkure duķ p'eš sn'õžit št'alu.* »Obuj stare cipele kad čistiš štalu.«; *N'eñreš z b'õčkurami 'iti k m'eši.* »Ne možeš u starim cipelama ići na misu.«

– *c'ines* (**szín** »boja«) – Značenje toga hungarizma je »debela olovka u boji koju koriste stolari«. Nejasno je podrijetlo sufiksa –*es* koji se dodao na mađarski model.

– *c'uki, c'ukan* (**cuki** – uzvik u značenju »na stranu«)⁵⁵ – U govoru Goričana semantičko se polje uzvika **cuki** potpuno pomaknulo u suprotnom pravcu: u mađarskom je to uzvik za tjeranje, a u govoru Goričana uzvik za vrlo blago dozivanje svinja: *C'uki n'a, c'uki, c'uki!* Taj je uzvik poslužio i za tvorbu hipokoristične imenice za svinju: *c'ukan*.

–*č'õkeļ* (**csáklya** »čaklja«)⁵⁶ – U govoru Goričana ne postoji nijedno od značenja koja Hadrovics navodi za mađarski, hrvatski i srpski jezik. U značenju »prst« taj se leksem nekada upotrebljavao u neutralnom kontekstu, a danas isključivo pejorativno: *S'ikam se sv'ojimi č'õkļimi r'ivleš.* »Svugdje guraš svoje prste!«; *M'eñni č'õkeļ!* »Makni prste!«.

–*č'õkļaf* »nespretna«, *č'õkļavec / č'õkļafka* »nespretna osoba« (**csonk** »ostatak nečeg živog što je nasilno odstranjeno; batrljak«) – Značenje fizičkog nedo-

55 *cuki* »weg da!«. – 1742. nastran, beži, *cuki*, odovud, vmekni se, poberi se! 'back (= pack) dich hinweg' Jam (unter apage); 1818: *cūki!* 'Ruf zum Hunde, das er fortgehe; vox propellentis canem' Vuk (in der Ausgabe 1852 *cūki!*). HADROVICS, 1985: 168–169

56 Ung. *csáklya* 1. 'Bootshaken, Enterhaken, Fischerhaken'; 2. 'Feuerhaken, Löschhaken'; 3. 'Hakeneisen'; 4. 'Weinpfahl, Stecken'. – (seit 1506: ligna ad conductionem Navium que *Chaklya* dicitur OklSz) mit ähnlichen Bedeutungen wie Skr. (außer 'Weinpfahl'). Im Ung. ist die Herkunft des Wortes ungeklärt. HADROVICS: 1985: 171–172

statka gubitka prstiju ili ruke derogiralo je prema nespretnosti. U donjem Međimurju često je prezime *Č'onkaš* i obiteljski nadimak *Čunġ'ošuvġ*.

–*ž'enžġika* (**gyöngy** »biser«) »žena niska rasta«, *ž'enž'eš* »čovjek niska rasta« (**gyöngy** »biser«) – Zanimljiva je derogacija značenja od bisera do niskog rasta.⁵⁷

–*eš* – Madarski naziv za slovo *s* u govoru Goričana upotrebljava se u prijedložnoj konstrukciji *na'eš* što znači »u obliku karike«: *Puv'ežġ v'oza na'eš*. »Poveži voz (sijena) u obliku karike.«

–*xal'ošġġ* – Iz konteksta ribarenja (**halászat** »ribariti«) taj je glagol derogirao prema značenju »krasti voće u tuđim vrtovima«. Iako to ispitanici nisu potvrdili, možda se današnje negativno značenje može objasniti time da se u nekoj fazi govora Goričana taj glagol koristio u kontekstu zabranjenog lova ribe. Kod pomurskih Hrvata taj se glagol još uvijek koristi u starom značenju: *N'aš J'ožġ s'akġ d'ġen xal'ošġ na M'uru*. »Naš Jožo svaki dan ide na Muru loviti ribe.« (Serdahelj).

–*x'oluf* (**háló** »mreža«) – U govoru Goričana *x'oluf* je mjesto u štali kamo se nanosi sijeno, a tek se onda po potrebi stavlja u jasje: *Dn'ešġ s'ġenu f x'oluf*. *Kr'ave su l'očne*. »Ondesi sijeno u spremnik. Krave su gladne.« U Serdahelju je potvrđeno značenje iz mađarskog jezika: *Z v'elġġm x'olufġm xal'ošġ r'ibe*. »Velikom mrežom lovi ribe.«

– *x'ujš* (**hús** »meso«) – Ovdje je mađarska imenica u značenju »meso« poslužila za uzvik kojim se grubo tjeraju svinje: *X'ujš!* Do takvog pomaka značenja došlo je vjerojatno zbog krivog tumačenja uzvika mađarskih trgovaca na sajmovima.

–*k'uta* (**kutya** »pas«) – U govoru Goričana *k'uta* je izmišljeno biće kojim se plaše djeca: *B'o te k'uta z'ela 'ak buš xm'oġġ*. »Odnijet će te čudovište ako budeš zločest.«

–*l'ibu*, *l'ibġ* (**liba** »guska«) – uzvik za dozivanje pataka i gusaka – U mađarskom je jeziku naziv za gusku nastao od uzvika za dozivanje gusaka *li-li-li*⁵⁸. U govoru Goričana mađarski je naziv za tu životinju poslužio za uzvik kojim se ta životinja doziva, i to ne samo ta životinja već i ona koja joj je najslićnija, a to je patka. Od tog je uzvika (li-li-li) nastala i imenica *l'ilġka* koja znači mlado od guske i patke.

57 *d'endeš* 'Weinstockart' – Beleg in AkRe mit der Erklärung 'babski biser'

Et – Ung. *gyöngyös* 'perlig'. Adj. zu *gyöngy* 'Perle'; es ist aber auch möglich, daß in unserem Wort ung. *gyöngyösy* 'aus *Gyöngyös*' (Stadt und berühmtes Weingebiet am Fuße des Matra-Gebirges) steckt. HADROVICS 1985: 203

58 Ung. *liba* 'Gänschen, Gans', seit 1565, gebildet aus dem Lock für Gänschen *li-li-li*. HADROVICS 1985: 340

–*pⁱelda* (**példa** »primjer; simbol; slika; kip«) – Za ovaj je germanizam očito da je došao preko mađarskog kao jezika posrednika. Značenje u kojem se koristi u govoru Goričana nije zabilježeno u literaturi⁵⁹: »netko tko izgleda loše, iscrpljeno, bolesno« (*K'aj pⁱelda zglied'i 'od d'a je b'iu na k'emuter'apiji.* »Loše izgleda otkada je bio na kemoterapiji.«; *Se n'aš v'alda s t'om pⁱeldum ž'eniju!* »Nećeš se valjda ženiti djevojkom koja tako bolesno izgleda!«). Posebice je zanimljiv glagol izveden od te imenice: *pⁱelduvati* impf. »raditi nešto opasno što će vrlo vjerojatno uroditi lošim posljedicama« (*Pⁱelduvau je ka si je n'ogu ft'rgeu.* »Tako je dugo to radio dok si nije slomio nogu.«; *Pⁱelduvau je duk su ga nⁱe z'aprali.* »Tako je dugo to radio dok ga nisu zatvorili.«).

–*v'eteš* (**vetés** »sjetva; usjev«) – U govoru Goričana taj je hungarizam zabilježen samo u rečenicama *X'iza smrd'i pu v'etešu.* »Soba smrdi po vlazi.« i *Ž'ena je vu v'etešu.* »Žena ima ovulaciju.« Zanimljiv je put od mađarskoga značenja te riječi do onih značenja u rečenicama iz Goričana. Vjerojatno je došlo do prijenosa značenja povezanog sa specifičnom vlažnosti i mirisom koji zemlja ima na proljeće u vrijeme sjetve.

10. ZAKLJUČAK

U govoru Goričana zabilježeno je stotinjak hungarizama. Najveći dio čine imenice. Od ostalih vrsta riječi najzapaženiju ulogu imaju uzvici mađarskog podrijetla.

Od semantičkih polja hungarizmima su najbogatija ona koja se tiču različitih bolesnih stanja, negativnih karakternih osobina i životinja.

Kod transfonemizacije samoglasnika otvoreni samoglasnici iz mađarskih riječi prefonologizirali su se u otvorene i srednje samoglasnike, a zatvoreni samoglasnici u zatvorene samoglasnike (*é > i_e, e > e, ó > o, o > o, á > o*). U nenaglašenoj je poziciji u replikama došlo do neutralizacije *u* i *o* te labavog izgovora *i, e* i *a* koji može varirati unutar određenih vrijednosti.

U konsonantizmu je česta disimilacija likvidnih konsonanata (*r > l* i *l > r*) pod utjecajem mađarskog jezika.

U morfološkoj prilagodbi većina se imenica iz mađarskog jezika prilagodila rodu analogijom prema formalnom kriteriju završnoga glasa. Izuzetak su modeli koji završavaju na **i, ó, o, ú** i **e** kod kojih je došlo do zamjene završnog samoglasnika morfemima iz hrvatskog jezika.

Hungarizmi kod kojih nije provedena suvremena semantička adaptacija, a u govoru Goričana imaju odgovarajuće hrvatske ekvivalente, u velikom broju nestaju iz aktivnog leksika. Kod nekih je hungarizama došlo do suženja ili proširenja značenja koje im još neko vrijeme omogućuju da budu dio aktivnog lek-

59 Ung. *példa* 1. 'Beispiel' 2. 'Symbol' 3. 'Parabel' 4. Bild, Statue, Bildsäule, Darstellung – entlehnt aus mhd. *bilde, bild* mit Lautersatz für die anlautende stimmlose Media (B). Die abgeleiteten kr. Formen wie *pelden* und *peldovati* haben ihre Vorbilder in ung. *példas* (seit 1382) und *példás* (seit etwa 1416, vgl. TESz). HADROVICS 1985: 409–411

sika. U najvećem se broju takvih slučajeva radi o derogaciji. Nestaju i oni hungarizmi koji označuju denotate koji nestaju iz suvremenog života.

Trebalo bi detaljnije proučiti fonološke, morfološke i semantičke prilagodbe koje su doživjeli hungarizmi u pojedinim mjesnim govorima cijeloga međimurskog dijalekta. Konačni bi rezultat svih takvih istraživanja trebao biti rječnik hungarizama MD–a s pomno obrađenim fonološkim i semantičkim varijacijama unutar cijeloga međimurskog dijalekta.

Literatura

- BARIĆ 2002 = E. Barić, *Hrvatsko–mađarski rječnik za hrvatske (manjinske) samouprave u Mađarskoj*, Hrvatski znanstveni zavod, Pečuh
- BEZLAJ 1982 = F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Inštitut za slovenski jezik. Mladinska knjiga, I. dio – Ljubljana 1977., II. dio Ljubljana 1982., III. dio – Ljubljana
- BLAŽEKA 2001 b = Đ. Blažeka, *Germanizmi u međimurskim govorima*, Rijec, HFD, Rijeka, str. 7–16.
- BLAŽEKA, Đ. 2004 *Govori Međimurja*, doktorski rad u rukopisu, Filozofski fakultet u Zagrebu
- BLAŽEKA 2005 a. = Đ. Blažeka, *Semantička adaptacija germanizama u donjomeđimurskim govorima*, Kaj 1–2 / 2005., Zagreb, str. 82–93.
- BLAŽEKA 2005. b. = Đ. Blažeka, *Odnos govora pomurskih Hrvata prema međimurskom dijalektu*, Zbornik radova s međunarodnog skupa s međunarodnim sudjelovanjem *Na brzu ruku skupljeni skup* (Budimpešta 6. – 7. studenoga 2003.), Hrvatska samouprava Budimpešte, Budimpešta, 2005. str. 143. –152.
- ĐISALOVIĆ 1921 = V. Đisalović, *Srpsko–mađarski rečnik*; Novi Sad
- FILIPOVIĆ 1986 = R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu*. Uvod u lingvistiku jezičnih dodira. JAZU, Zagreb
- FRANČIĆ, A. 1997 = *Mađarski elementi u prezimenima Međimurja*, Prvi hrvatski slavistički kongres I., Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, str. 241–247.
- FRANČIĆ, A. 1997 = *Mađarski elementi u međimurskoj antroponimiji*. Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika, *Bibliotheca Croatica Hungariae*, 2, Pečuh, str. 169–175.
- HADROVICS 1985 = L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Budimpešta
- HERCEG 1946 = J. Herceg, *Mađarsko–srpski rečnik*; Sombor
- KLUGE 1975 = F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache*, Walter de Gruyter – Berlin – New York
- LONČARIĆ 1995 = *Mađarska i njemačka interferencija u hrvatskom jeziku*, *Studia Slavica Savarensia*, 1–2, str. 212–221.
- LONČARIĆ 1995 = M. Lončarić: Upitnik za Hrvatski dijalektološki atlas: Serdahelj
- LONČARIĆ, M. 1999 = *Govor Pomurskih Hrvata*. A Mura menti Horvatok a szazadok vonzasaban, *Murakeresztúr*, str. 65–75.
- MAMIĆ 1993 = M. Mamić, *Mađarski elementi u Krležinim djelima*. Jezik. god. 41. Zagreb 1993. str. 40 – 46.
- MARESIĆ 1997 = J. Maresić, *Hungarizmi u podravskim govorima*. Zbornik radova I, Prvi slavistički kongres, Zagreb, str. 297–302.
- MULJAČIĆ 1997/1998 = Ž. Muljačić, *Tri težišta u proučavanju jezičnih elemenata »stranog« porijekla*. Rasprave IZHJIJ, knj. 23–24, Zagreb, 265–280.
- NYOMÁRKAY 1993 = I. Nyomárkay, *Le cas du calque...* *Studia Slavica Hungarica* 38: 1–2, str. 113–124.

PETRIĆ 1999 = M. Petrić: *Strani jezični utjecaji u govoru serdahelskih Hrvata*. A Mura menti Horvatok a szazadok vonzasaban, Murakeresztur, 1999. str. 32–37.

ŽAGAR-SZENTESI 2003 = O. Žagar-Szentesi: *Semantička adaptacija hungarizama u hrvatskom jeziku*; u Sočanac, L. et al.: *Adaptacija modela šest europskih jezika u hrvatskom na semantičkoj razini*; *Filologija*, 41, 123–130.

ŽAGAR-SZENTESI 2005 = O. Žagar-Szentesi: *Hrvatski u dodiru s mađarskim jezikom*, u Lelija Sočanac... <et al.> *Hrvatski jezik u dodiru s europskim jezicima – prilagodba posuđenica*, Zagreb, 2005. str. 51–84.

Hungarianisms in the Speech of Goričan

In this paper the author analyses the corpus that was collected in the research of the speech of Goričan – a small inhabited place close to the Croatian–Hungarian border. The analysis of the corpus takes into consideration parts of speech, fields of the extralinguistic reality to which the words from the corpus belong and their phonological, morphological as well as semantic adaptation. A special emphasis is given to the analysis of recent secondary semantic adaptations (mainly derogation), by means of which those Hungarianisms that have equivalents in standard language prolong their presence in the active vocabulary of the speakers of the speech of Goričan. The author critically refers to the claim made by Hadrovics that the adverbs that had resulted from the adverbialization of the construction *na* + A/L of adjectives are an influence of the Hungarian language. He divided the examples of verbs with a separated prefix (adverbs of direction) into those where the adverbs can be dropped without any consequence on the meaning and those where the targeted meaning disappears if the adverb is left out.

Ključne riječi: hungarizmi, medimurski govori, Goričan, kajkavsko narječje, dijalektologija, hrvatski jezik

Key words: Hungarian loanwords, dialects of Medimurje, Goričan, Kajkavian dialect, dialectology, Croatian language